

K

M a y e r L á s z l ó

Néhány fontosabb söltségfajta exportjának alakulása Csongrád
megyében

című

egyetemi doktori disszertációja

Szeged, 1963.

Tartalomjegyzék.

I. A mezőgazdasági nemzetközi munkamegosztás kérdése a szocialista világgazdasági rendszerben.

1./ A mezőgazdasági nemzetközi munkamegosztás néhány kérdése a kapitalista országokban, a comparatív költségek tana.

2./ A mezőgazdasági nemzetközi munkamegosztás kérdései a szocializmusban.

A mezőgazdasági nemzetközi munkamegosztás néhány elvi kérdése.

3./ A mezőgazdasági termékek kivitelének kérdése hazánkban.

A./ Külkereskedelem népgazdaságunkban, betöltött szerepe.

B./ Mezőgazdasági exportunk alakulása.

C./ Mezőgazdasági exportunk szerkezete.

D./ A külkereskedelem iránya a felszabadulás előtt és után.

II. Csongrád megye zöldségféléinek exportja.

1./ A zöldségtermelés természeti és gazdasági feltételei.

2./ A zöldségtermelés szerepe a megyében. A zöldségtermelés területi problémái.

3./ Csongrád megye zöldségexportja.

Versenytársaink a zöldségexportban.

A zöldségfélék főbb vásárlói.

III. A hagymaexport alakulása.

1./ A hagymatermelés szerepe Csongrád megyében.

A termelés távlati fejlesztésének kérdése.

A hagyma fogyasztása.

2./ A hagyma exportja.

Legfontosabb hagymaexportáló országok, versenytársaink.

Főbb hagymaimportáló országok, illetve vásárlóink.

IV. A fűszerpaprika exportja.

1./ A fűszerpaprika termelése.

Termelési terület, termelt mennyiség.

2./ A fűszerpaprika exportja.

A fűszerpaprikaexport legfontosabb követelményei.

Főbb exportőrök és versenytársaink.

Főbb vásárlóink.

Összegezés.

A nemzetközi munkamegosztás kérdésének előtérbe kerülése.

A szocialista rendszer világgazdasági rendszerre válása szükségessé tette a világgazdasági rendszer országai szoros és egyre mélyülő gazdasági együttműködését. Ez az együttműködés, amely az alapvető termelési viszonyok azonossága talaján, vagyis a szocialista termelési viszonyok alapján bonyolódik le és célját tekintve, lényegesen különbözik a tőkés világgazdasági rendszer alkotó országok gazdasági együttműködésétől. "A szocialista nemzetközi munkamegosztás célja a termelés hatékonyságának fokozása, a gazdaság és a népjólét gyors ütemű fejlesztésének előmozdítása mindegyik szocialista országban, annak elősegítése, hogy végrehajtsák az iparosítást, s fokozatosan leküzdjék a szocialista országok gazdasági fejlettségi színvonalában történelmileg kialakult különbségeket, s megteremtsék az anyagi bázist ahhoz, hogy ezek az országok többé-kevésbé egyidejűleg egyazon történelmi korokban térjenek át a kommunizmusra".^{1/}

A szocialista rendszer gazdasági fejlődéstörvényei, amelyek az országon belüli gazdasági fejlődést meghatározzák, a gazdasági rendszernek egy-egy ország határán túli kiterjedéssel meghatározzák a szocialista világgazdasági rendszer mint egész, fő fejlődését is. A tőkés gazdasági rendszer is a fejlődése bizonyos fokán szükségképpen szűknek találta az országhatárokat, túllépte azokat és a nemzetközi, gazdasági, politikai kapcsolatok millió szálának kialakításával világgazdasági rendszerre

^{1/} A szocialista nemzetközi munkamegosztás alapelvei. /A Nemzetközi Mezőgazdasági Szemle 1962. évi 4. sz. külön mellékletéből./

vált. E világgazdasági rendszer gazdasági kapcsolatainak alapvető jellegzetessége nem lehetett más, mint ami belső viszonylatban volt /pl. a profitra való törekvés, a kizsákmányolás, a tervszerűtlen anarchikus termelés, stb./

A szocialista világrendszer kialakulása egy objektíve szükségszerű folyamat, amely a hosszabb időszakban vizsgált integrációs jellegű világtendenciának a szocialista rendszerben való megjelenési formája.

A szocialista világgazdasági rendszer országai közötti gazdasági együttműködés a tagországok érdekeinek messzemenő figyelembevételével, a proletárinternacionalizmus elve alapján történik.

A szocialista világgazdasági rendszer tagországai többféleképpen működhetnek és működnek együtt egymással. Ezek közül az egyik legfontosabb a kereskedelem, illetve az áruszállítás. A nemzetközi gazdasági együttműködés egyéb formái is, pl. nemzetközi kölcsönök, közös beruházások, távlati termelési tervek összehangolása, specializáció és kooperáció, stb. végső soron főleg áruszállításban, kereskedelemben öltenek testet. A jelen dolgozatban tehát az áruforgalommal, a külkereskedelemmel foglalkozom részben általánosságban, részben pedig Csongrád megye viszonylatában.

A szocialista világgazdasági rendszer fejlődése jelenlegi és méginkább az ezután következő időszakában különös jelentőségű, illetve jelentőségű lesz a szocialista országok közötti együttműködés és kereskedelem, mert ez a munkatermelékenység gyorsított növelésének egyik legfontosabb rugója. Megteremtődött ugyanis a szocialista országok szorosabb gazdasági együttműködésének,

munkamegosztásának lehetősége, de egyben nagymértékű szükségessége is.

A nemzetközi gazdasági együttműködés fokozódását lehetővé mindenekelőtt az tette, hogy valamennyi tagország előrehaladt gazdasági fejlődésében, önálló iparának megteremtésében. Másrészt a tervgazdasági tapasztalatok felhalmozódása az egyes országokban szükségszerű előfeltétele annak, hogy a szocialista világrendszer, mint egész viszonylatában is, hozzákezdjenek a távlati tervek nemzetközi összehangolásához. Szükségessé pedig az teszi, hogy a kommunizmus anyagi-technikai bázisa megteremtése hatalmas erőfeszítést kíván a termelőkörök fejlesztése terén, márpedig a nemzetközi szakosítás és kooperáció éppen a termelőerő gyors fejlesztését segíti elő. Nagy erőfeszítést kíván a szocialista rendszertől a békés gazdasági verseny döntő szakaszának, azaz az egy főre eső termelés terén utólélni és túlszárnyalni a legfejlettebb tőkés országokat - a megvívása is. Ezek a hatalmas feladatok nem oldhatók meg úgy, hogy az egyes országok csak a saját anyagi erőforrásaikra utalva fejlesztik gazdaságukat, hanem a szocialista világgazdasági rendszer szoros gazdasági együttműködésével, egymás kölcsönös segítségével. Különösen fontos a nemzetközi munkamegosztásba való bekapcsolás az erőforrás hiány területű, természeti kincsekben szegényebb és viszonylag nagyobb népességű országok számára.

Különös jelentőségű a szocialista országok közötti munkamegosztás, gazdasági együttműködés abban a vonatkozásban, hogy ez hivatott azon objektív gazdasági tendencia megvalósítására, amely szerint a szocialista országok közötti fejlettségbeli különbség fokozatosan megszűnik, az országok nivellálódása megy

végbe. A fejlettségbeli színvonal kiegyenlítődése csak úgy következhet be, ha a fejlettebb országok segítik a kevésbé fejlett országokat és az egyes nemzetek természeti és egyéb erőforrásait a legnagyobb mértékben és legésszerűbben használják fel.

A nemzetközi munkamegosztás nemcsak a szocialista tábor viszonylatában került az utóbbi években előtérbe, hanem a tőkés világgazdasági rendszeren belül is. A tőkés világrendszer, világpiac már régen kialakult, még a klasszikus kapitalizmus korszakában. Az imperializmus korszakában a nemzetközi munkamegosztás ezáltal fejlődött tovább, hogy kialakultak az anyaország és a gyarmati országok közötti gazdasági kapcsolatok. A kapitalizmus általános válságának időszakában - különösen a második világháború után - a tőkés világgazdasági rendszerben egyre inkább tapasztalható az integrációs törekvés. Itt most már nem annyira az anyaország és gyarmata közötti gazdasági kapcsolat mélyül tovább, hanem a fejlettebb tőkés országok egymás közötti gazdasági kapcsolata is. /Pl. az Európai Közös Piac/, mint a világ gazdasági felosztása, új piacok szerzése, de most már az állammonopólista kapitalizmus körülményei között. Ennek az integrációs tendenciának oka lényegében a piacprobléma, a konkurrenciaharc.

Összefoglalva tehát, szükségszerű és lehetséges a szocialista országok közötti gazdasági együttműködés a fentebb felvázolt főbb okok következtében. Ezért fordítanak a szocialista országok kommunista- és munkáspártjai oly nagy figyelmet e kérdésre, különösen az utóbbi időszakban.

I.

A mezőgazdasági nemzetközi munkamegosztás kérdése a szocialista világ gazdasági rendszerben.

Mielőtt a tulajdonképpeni témára - azaz Csongrád megye néhány híressé vált mezőgazdasági termékei exportjának tárgyalására rátérnénk, bár e témából első pillanatra távol állónak tűnik - néhány gondolatban foglalkozni szeretnék a nemzetközi kereskedelem, illetve munkamegosztás klasszikus elméletével. Bármennyire távolinak tűnik is e kérdés, a dolgozat címében megjelölt témakörből, valójában azonban szorosan összefügg vele. Olyan kérdés vetődik ugyanis itt fel, amely a nemzetközi munkamegosztás klasszikus elméletének része. Igaz, Csongrád megye eme speciális exporttermékei csak részét alkotják az ország mezőgazdasági kivitelének, de mindenesetre fontos és egyre inkább növekvő részét. Ezek a termékek azonban olyanok, amelyek a távolabbi jövőben a szocialista országok mezőgazdasági jellegű nemzetközi munkamegosztásában különös jelentősége lesz.

1./ A mezőgazdasági nemzetközi munkamegosztás néhány kérdése a kapitalista országokban.

A comparatív költségek tana.

Smith és Ricardo - a nemzetközi munkamegosztás klasszikus elméletének megteremtői - a szabadkereskedelem politikájának lelkes hívei voltak. Nézzük fő vonásaikban, hogy is nézett ki elméleti tételük, amelyet a híres "comparatív költségek tana" címmel tartanak nyilván a közgazdasági irodalomban.

Nézeteiket legjobban talán idézésükkel lehetne érzékel-
tetni. Smith Ádám a nemzetek jóléte c. munkájában a következőket
írja: "Mindien okos család fő elve, hogy semmi olyat nem igyekszik
otthon elkészíteni, aminek elkészítése többbe kerülne, mint megvé-
tele. Ami okosság a magáncsalád viselkedésében, alig lehet osto-
baság egy nagy királyságban".^{2/}

Hasonlóképpen ír Ricardó is: "A teljesen szabad ke-
reskedelem rendszerében minden ország tőkáját és munkáját természet-
szerűen olyan termelési ágaknak szenteli, amelyek ránézve a legelő-
nyösebbek. Ez az elv, amely azt kívánja, hogy bort Franciaország
és Portugália, gabonát Amerika és Lengyelország termeljen, acél-
árúkat és egyéb cikkeket pedig Angliában gyártsanak".^{3/}

A szabadkereskedelmi álláspontját Ricardó az ún. "com-
parativ költségek" tanával támasztotta alá, amelynek lényege rövi-
den a következő: Azt, hogy érdemes-e egy országnak egy másik or-
szággal kereskedni, nem a költségek két országban fennálló különb-
sége, egészében vett különbsége dönti el, hanem az egyik országon
belüli különböző cikkek közötti költségarányok és ugyanezen cikkek
költségaránya a kereskedelmi partner országában. Vagy másképpen meg-
fogalmazva. Valamely ország nem kizárólag azon cikkeket exportálja,
amelyek termelése tekintetében abszolút előnnyel rendelkezik, va-
gyis amely cikkeket olcsóbban állítja elő, mint a cserepartner, ha-
nem még azokat a cikkeket is, amelyeket drágábban termel, de behoz-
érte olyan cikkeket, amelyeket belföldön még nagyobb munkaráfordí-
tással termelne. Előnyös lehet tehát a kereskedelem még olyan or-
szágra nézve is, amely a cikkek többségét drágábban termeli, hát-

2/ Smith Ádám: A nemzetek jóléte... /Magyar Közgazdasági Társaság
Budapest, 1940. 450. oldal./

3/ D. Ricardó: A közgazdaság és adózás alaptörvényei. /Magyar Köz-
gazdasági Társaság Budapest, 1940. 96. old./

rányban van a fejlettebb országgal, de ez a hátránya a különböző cikkek vonatkozásában igen eltérő.

Az a kérdés, vajon a nemzetközi munkamegosztás tényleges objektív folyamata a ricardói "comparativ" elméletnek megfelelően alakult-e vagy nem? Erre a kérdésre abban az értelemben, ahogy azt Ricardó állította, hogy ti. mindkét félre nézve előnyös ez a nemzetközi munkamegosztás, csak nemel válaszolhatunk. Az ilyen jellegű munkamegosztás - igaz mindkét félre nézve jelent bizonyos előnyt - azonban lényegében a döntő előny tartósan az egyik oldalon - a kisebb és csak pillanatnyi előny a másik oldalon jelentkezik. Véleményem szerint a ricardói comparativ elvben, ha nem is az említett viszonylatokban van valami racionális mag, ezért nem lehet egyszerűen elutasítani. A comparativ elv statikus elv, egy adott állapotot feltételez, illetve abból indul ki, s így a gazdasági fejlődés követelménye szükségszerűen összeütközik ezen elv érvényesülésével.

Ricardó a már felhozott idézetben a nemzetközi munkamegosztás olyan formáját is helyesnek tartja, hogy: bort Franciaország és Portugália, gabonát Amerika és Lengyelország termeljen, acélárukat, illetve iparcikkeit pedig Anglia. Nézzük kissé közelebbről ezt a megállapítást. A nemzetközi munkamegosztásnak Ricardó lényegében azt a vonatkozását emeli ki és hangsúlyozza túl, hogy egyes országok mezőgazdasági termékek termelésére, mások, illetve az ő példájából csak Anglia, ipari termékekre specializálódjék. Természetesen Ricardó nehezen mondhatta, hogy mások - Anglián kívül - is foglalkozhatnak iparcikk termeléssel és exporttal, mert hiszen Anglia akkor a világ legfejlettebb ipari hatalma volt és így minden más országnak érdemesebb

volt mezőgazdasági termékeik ellenében Angliából vásárolni iparcikr szükségletüket, hiszen ezt otthon drágábban állították volna elő. Ricardónak ebben az elképzelésében valóban van egy viszonylagos igazság, emellett, hogy alapjában véve téves.

Amikor ugyanis a mezőgazdasági országok közötti munkamegosztást említi, pl. bort Portugália, gabonát USA termeljen, stb., akkor lényegében akarva, akaratlanul a munkamegosztást döntően a természeti feltételekből adódó különbségekre vezeti vissza. A döntően természeti feltételek különbségén nyugvó munkamegosztással, amelyet ő a kapitalizmus jellegzetességeként hoz fel anélkül, hogy ő ezt tudná, de lényegében az azt megelőző társadalomra, tehát a feudalizmusra jellemző munkamegosztást palántál át a kapitalizmusra. Márpedig a kapitalizmusban a nemzeti és nemzetközi piac elszakad a természeti feltételek által kötött viszonyoktól. Ez persze nem azt jelenti, hogy déli gyümölcsöt északon termelnek, vagy más ehhez hasonló abszurd dolgot, hanem csak annyit, hogy mindenütt megvannak az ipar fejlesztésének, kialakításának lehetőségei és bizonyos mértékig a mezőgazdaság fejlesztésének lehetőségei is.

Ricardó "comparatív" költségelméletének nem foglalkozom itt valamennyi vonatkozásával, hallgatólagos előfeltevéseivel és ezek igen szélesre kiterjedő céfolatával. Ebből az egész kérdéskomplexumból én csak azt az alapvető vonatkozást ragadom ki, ami az érdeklődési körömhöz közelebb áll, hogy ti. a nemzetközi munkamegosztással kapcsolatos fejtegetéseiben agrár és ipari jellegű országokra való megosztást tartott a helyesnek és messzeemenően ennek gazdaságosságát igyekezett bebizonyítani.

Ricardó nem vette eléggé figyelembe azt, hogy a nem-

zetek közötti munkamegosztásnak lényegében két főbb alapja lehet, ezek közül az egyik a természeti viszonyok /éghajlat, talaj, stb./ különbsége, ez különösen a mezőgazdasági termékek termelése viszonylatában jelentkezik, a másik összetevő pedig a munkák termelékenységében mutatható különbség. Ez utóbbi főleg a feldolgozó iparra nézve érvényes, hiszen a kitermelőipar termelékenységét nagymértékben befolyásolják a természeti feltételek. Bár a természeti feltételek és a munka termelékenysége szorosan összefüggnek, kölcsönhatásban vannak egymással, mégis el lehet a kettőt választani. Ha mármost e két tényező történelmi szerepét vizsgáljuk a nemzetközi munkamegosztást előidézőse vonatkozásában, akkor azt tapasztaljuk, hogy a kapitalizmus előtti termelési módok nemzetek közötti bizonyos fokú munkamegosztásában viszonylag sokkal nagyobb súlytal szerepelt a természeti feltételek különbsége. Amíg az országok a feudalizmus állapotában és az erre jellemző agrár jellegűek voltak, tehát még nem indultak meg a tőkés fejlődés útján, addig a munka termelőereje országokon belül alacsony volt, a fejlődés viszonylag lassú, az országok között nem mutatkoztak olyan különbségek, mint az ipar, különösen később a nehézipar kialakulásával, fejlődésével. Az ipar, különösen a nehézipar kialakulása a munkatermelékenység rohamos fejlődését hozza magával, az emberi munka mintegy kiszabadul a természet béklyóiból és ez a gyorsabb fejlődés már sokkal inkább különbségekre vezet, ami meggyorsítja a kereskedelmet. E megváltozott viszonyoknak megfelelően az történik, hogy nem kizárólag és később nem is elsősorban azon országok között alakul ki kereskedelem, illetve mélyül el, amely országok különböző természeti feltételekkel bírnak, hanem sokkal inkább azok között, amely országokban az egyes cikkek vonatkozásában különböző a

munkák termelőkenysége. A nemzetközi munkamegosztás a kapitalizmusban kezd átrendeződni, ipari jellegű gécek alakulnak ki, amelyek kezdetben nyilván nem ipari jellegű országokkal kereskednek, később azonban és egyre növekvő mértékben a fejlett ipari országok közötti kereskedelem alakul ki és válik egyre intenzívebbé.

Az olyan jellegű munkamegosztás, amikor mindkét cserélő fél agrárország és búzát cserélnak borra, vagy más mezőgazdasági termékekre, valóban mindkét félre nézve kölcsönösen előnyös lehet és ezen előnyök körülbelül egyformán oszlanak meg a résztvevők között. Egészen más a helyzet, amikor Ricardó Angliát kapcsolja be a vizsgálódásba. Ez ugyanis iparcikkal vesz részt a nemzetközi munkamegosztásban és így már a csere lényegében egyenlőtlené válik. Az ipari ország a magasabb termelőkenysége következtében mintegy kizsákmányolja az agrárországot.

A mezőgazdaság területén érvényes azon elvnek, hogy pl.-déli gyümölcsöt az egyik, búzát a másik országban érdemes termelni és mindegyik országban a másik ország természeti viszonyainak megfelelő termékeket nem gazdaságos termelni - kiterjesztése az ipar és mezőgazdaság közötti cserére nem helyes. Ezen a területen ez az elv már statikussá válik. Miben nyilvánul meg ennek helytelen, statikus jellege? Abban, hogy igaz ugyan, hogy egy jelenleg még agrárországban érdemesebb mezőgazdasági cikkeket termelni, mint iparcikkeket, de ez csak egy adott állapot. A termelők és így az ipar fejlődésével az a folyamat játszódik le, hogy a volt agrárország - miután persze ipari országgá vált - olcsóbban termel iparcikkeket, mint az az ország, amely már régebben iparcikkeket termelt.

Lényegében ez a folyamat zajlott le Anglia és az Egyesült Államok vonatkozásában is. Ricardó konstatálta annak idején azt a tényt, hogy Anglia ipari, USA pedig agrárország, és ebben igaza volt. Ricardó azonban nemcsak tudomásul vette az ilyen jellegű munkamegosztást, ami természetesen a fejlődési folyamatnak egy szükségszerű lépcsőfoka, hanem ezen az állásponton volt, hogy annak így is kell maradnia, mert ez így a legésszerűbb. Liszt Frigyes német közgazda, a ricardói tétellel polemizálva helyesen veti fel: "Még mindig nem tesznek különbséget az ipari áruk és mezőgazdasági termékek kivitele között, még mindig azt hiszik, hogy a nemzeti célokat szolgálják azzal, ha ez utóbbiak kivitelét fejlesztik az előbbiek rovására is; még mindig nem ismerték el a nemzet ipari nevelésének elvét".^{4/}

Liszt Frigyes itt konkrétan a Németország és Anglia közötti kereskedelemmel kapcsolatban az akkori német kereskedelmi politikát bírálja, ebből látszik, hogy felismerte a kétfajta termék /mezőgazdasági, ipari/ nem egyenértékűségét, tehát megkülönböztette egymástól a kétfajta munkamegosztást.

Más helyen Liszt ugyancsak Ricardó tételével polemizálva, rendkívül dialektikusan azt fejtegeti, hogy az agrárországok ipari országokká válnak és kereskedelmük is szükségképpen átmegy ezen a fejlődésen. A következőket írja: "A történelem végül arra tanít, hogy miképpen lehet és kell az olyan nemzeteknek, amelyek a természettől a gazdagság és hatalom legmagasabb fokának

---

^{4/} Liszt Frigyes: A politikai gazdaságtan nemzeti rendszere.
/Magyar Közgazdasági Társaság Budapest, 1940. 44. old./

eléréséhez szükséges eszközökkel fel vannak ruházva anélkül, hogy törekvéseikkel ellentétbe jönnének előhaladásuk mértéke szerint rendszerüket változtatniok, miközben a haladottabb nemzetekkel folytatott szabadkereskedelem révén a barbárságból kiemelkednek és földművelésüket kifejlesztik; majd a forgalom korlátozásával ipari üzemek, halászatuk, hajózásuk és külső kereskedelmük fejlődését elősegítik; végül, amikor a gazdagság és hatalom legmagasabb fokára eljutottak, a hazai és a külföldi piacokon fokozatosan visszatérnek a szabadverseny és szabadkereskedelem elvére... Az első fokon látjuk Spanyolországot, Portugáliát, Nápolyt, a másodikokon Németországot és Észak-Amerikát, az utolsó fokhoz közel állónak látjuk Franciaországot, ezt a fokot eddig csupán Nagy-Britannia érte el".^{5/}

Lisztnek tökéletesen igaza volt, a társadalom gazdasági fejlődése valóban azt igazolja, hogy az agrárországok /a gyarmatok sokkal lassabban/, de előbb-utóbb ipari fejlődésen mennek keresztül és így exportjuk szerkezete is változik.

Nem volt nehéz ezek után a két világháború közötti Magyarország, valamint az európai tipikusan agrárországok, mint pl. Bulgária, Románia, Jugoszlávia, Lengyelország, nehéz gazdasági helyzetében a közös baj gyökerét felfedni. Mihai Manoilescu, a romániai kereskedelmi kamarák akkori elnöke mondotta ki ezt legvilágosabban egy budapesti előadásában: "A mezőgazdasági államoknak közös a tragédiájuk. Ez a tragédia abban áll, hogy az ipari álla-

---

5/ Liszt Frigyes: A politikai gazdaságtan rendszere. /Magyar Közgazdasági Társaság Budapest, 1940. 161. old./

mok évszázadokon át kizsákmányolták a mezőgazdasággal foglalkozó népeket. Így alakult ki az ipari Európa mellett az agrár Európa. A klasszikus közgazdaságtan azt tartja, hogy az agrár államoknak a mezőgazdaságra kell korlátozniuk termelésüket, mert a mezőgazdaság éppen úgy gazdagít, mint az ipar. Ez azonban tévedés. Magyarországon pl. a mezőgazdaság produktivitása munkásonként 815, az iparé viszont 1291 frank. Ausztriában ugyancsak munkásonként 490, illetőleg 1686 frank. Az ipari államok kevésszámú munkással előállított árucikkért vásárolják meg az agrárállamok olyan termelvényeit, amelynek előállításán sok munkás dolgozott. A helyzet pl. az, hogy ötven magyar paraszt munkáját kell esetleg becserélni egy amerikai munkás munkájáért".^{6/}

Ricardó elméleti elképzelésével gyökeresen ellentétben a társadalom fejlődésében mind a kapitalizmus, mind pedig a szocializmus körülményei között mutatkozik egy olyan törvényszerűség, hogy az agrárországok ipari országokká válnak és ennek megfelelően külkereskedelmi szerkezetük is átalakul. A kapitalizmus és a szocializmus között itt abban a vonatkozásban van bizonyos azonosság, hogy mindkettőben gyors ütemben fejlődnek a termelőerők és ez éppen a gyorsütemű ipari és nehézipari termeléssel van kapcsolatban. Ricardó álláspontjából az következik, hogy lényegében a termelőerők megrekednének a fejlődésben. Az ipari fejlődéssel a nemzetközi munkamegosztás, bár megmarad az ipari és agrárjellegű országok közötti

^{6/Idéni:} Jócsik Lajos: A Közép-Dunamédenye közgazdasága. /Magyar élet Budapest, 1944. 351. old./

munkamegosztás is, egyre inkább az ipari országok közötti, az ipari cikkekben és különösen a nehézipari cikkek termelésének nemzetközi megosztása felé tolódik el.

Ellentmond a gazdasági fejlődés általános irányzatának és így teljesen hibás az a nézet, hogy egyes országok - és ilyennek vélték Magyarországot is - maradjanak agrárországok, termelésükben és kivitelükben maradjon döntő a mezőgazdaság. Ebből a szempontból teljesen hibás olyan példákra hivatkozni, amelyekre mind a felszabadulás előtt, mind pedig azután igen gyakran hivatkoztak, hogy Dánia, Hollandia is agrárországok és lám milyen magas életszínvonalat értek el. Magyarországnak is tehát ezt az utat kellett volna, illetve kell járnia. Különösen gyakran hozták ezt összefüggésbe a belterjes, nagy munkaigényességű mezőgazdasági kulturák, gyümölcs, zöldség, stb. magyarországi elterjesztésének propagálásával. Az kétségtelen, hogy ezek az országok nálunk fejlettebb mezőgazdasággal rendelkeznek, azonban az nem igaz, hogy ezek agrárországok.

Ricardó elmélete szerint az országok örök időkre megmaradtak volna /Anglia kivételével/ agrárországoknak és így szegény, elmaradott országoknak. Nem így történt. Ricardó elméleti tétele nem tükrözte az objektív valóságot, talán a pillanattal igen, de nem a fejlődő, a dialektikus valóságot. Ricardó alapvető hibája ebben a vonatkozásban az, hogy nem különbözteti meg egymástól a kétfajta munkamegosztást az azonos típusú országokon belüli /pl. agrárország agrárországgal, ipari ország ipari országgal/ munkamegosztást, valamint nem azonos típusú országok egymásközi munkamegosztását /pl. ipari ország, agrárország/. Itt

az azonos típus arra utal, hogy gazdasági fejlettsége /pl. népesség foglalkozása/ különösen külkereskedelmének szerkezete milyen jellegű, zömmel mezőgazdasági, vagy ipari termékeket exportál.

Vajon miért hibás e kétfajta munkamegosztás közötti különbség elhanyagolása? Azért, mert a mezőgazdasági termékeknek vagy nyersanyagoknak, illetve az ipari késztermékeknek más-más a munka felszívóképessége, illetve a munka tartalma. E két fogalom talán bővebb magyarázatra szorul. Mezőgazdasági termékeket és ipari nyersanyagot itt az egyik oldalon lényegében egy kategóriába soroltam, amelynek az a jellegzetessége, hogy aránylag súlyegységéhez viszonyítva kevés munkát és nagy anyagmennyiséget tartalmaz. Ezen aránylag kis munkamennyiség tartalmu csoporton belül a mezőgazdasági termékek gabona, állati termék, stb. munka felszívóképessége is kicsi, vagyis pl. a buza súlyegységére sokkal kevesebb munka rakódhat, míg fogyasztásra alkalmas lesz, mint az ipari alapanyagokra. Az ércék, energiahordozók, ha ilyen állapotban exportálják őket, egy csoportba kerülnek a mezőgazdasági termékekkel, amennyiben súlyegységükhöz viszonyítva nagyon kevés munkát tartalmaznak, azonban ezeknek nagy a munka felszívóképességük, amin az értendő, hogy pl. érc feldolgozásával oly hatalmas mennyiségű munka halmozódik fel ebben, míg késztermék lesz, hogy az eredeti anyagérték eltörpül az újonnan hozzáadott munkához képest.

Tehát a mezőgazdasági országok termékeik megtermelésénél kevesebb munkát használnak fel, mint az ipari országok, különösen pedig a fejlett nehéziparral rendelkező gépipari termékeket termelő és exportáló országok. /Természetesen itt nem arról van szó, hogy abban az értelemben használnak fel az előbbieket

kevesebb munkát, hogy magasabb a termelékenységük./

Nemcsak arról van szó, hogy az ipari termékeket exportáló és mezőgazdasági termékeket exportáló országok közötti gazdasági kapcsolat nem egyenlően előnyös mindkét félre nézve, hanem még arról is, hogy mind a mezőgazdasági cikkek, mind pedig az ipari cikkek körén belül megkülönböztethetnénk csoportokat, amelyek tekintetében nem egyformán előnyös a kereskedelem. Nyilvánvaló, hogy a belterjesebb mezőgazdasági termékeket termelő és exportáló országok, illetve a nagymértékben feldolgozott mezőgazdasági, élelmiszeripari termékeket /konzervek/, vagy kevésbé feldolgozott termékeket exportáló országokkal szemben előnyben van. Ez az előny asszal kapcsolatos, hogy termékeikben sok munka van, kihasználja a társadalom potenciális gazdagságát, a munkaerőt. Vagy az iparcikkeket exportáló országok körén belül nézve a dolgot, nyilván a zömmel textiltermékeket termelő és exportáló ország a nehézipari terméket termelő és exportáló cserepartnerével szemben a már fentemlitett oknál fogva hátrányban van. Nem véletlen az, hogy a hajdani nagy pamutszövetet exportáló Anglia elsősorban nehézipari termékeket exportáló lett, nyilvánvaló jelöl annak, hogy nehézipari termékek, gépek, stb. exportja sokkal érdekesebb.

A munka termelékenysége ugyanis sokkal gyorsabban nő az iparilag fejlett, különösen gépiparát tekintve fejlett országokban, mint a nyersanyagtermelő országokban. Éppen maga az ipari fölény zárja ki, hogy a két ország között olyan nemzetközi munkamegosztás alakuljon ki, amely mindkét félre nézve egyaránt kedvező.

Talán helyes a következő sorrendiséget felállítani az országok gazdasági fejlődése és a tekintetben, hogy milyen mértékben egyre kedvezőbb egy-egy országnak bekapcsolódni a nemzetközi munkamegosztásba. A fejlődés legelején, illetve a legalsóbb fokán áll az az ország, amely kiterjesztett mezőgazdasági termékeket, feldolgozatlan mezőgazdasági termékeket és ipari alapanyagokat tud exportálni. Utána következik a fejlődés azon foka, amikor belterjesebb mezőgazdasági termékeket, illetve feldolgozottabb állapotban szállítja mezőgazdasági termékeit, könnyűipari nyersanyagait dolgozza fel. A fejlődés legmagasabb foka az, amikor belterjes, illetve messzemenően feldolgozott mezőgazdasági, élelmiszeripari termékekkel jelentkezik a piacon, amennyiben az ország sajátos helyzete ezt lehetővé teszi. De nem is annyira ez a jellemző erre az állapotra, mint inkább az, hogy nehézipari, gépipari termékek termelésével és exportjával foglalkozik, illetve ez teszi ki kivitele többségét.

2./ A mezőgazdasági nemzetközi munkamegosztás kérdései a szocializmusban.

Felmerül az a kérdés, vajon érvényes-e és milyen mértékben a szocialista tábor országai egymás közötti munkamegosztásában a ricardói komparatív elv? Véleményem szerint nem lehet csak egyértelműen elvetni, ezzel ugyanis túlságosan leegyszerűsítanánk a dolgot. Ebben az elméletben van egy viszonylagos igazság. A ricardói komparatív elv egyik vonatkozása az, hogy mindent ott kell termelni, ahol a termelési feltételek a legkedvezőbbek, mindast viszont amit külföldön kedvezőbben termelnek mint belföldön, impor-

tálni kell. Ez az elv, véleményem szerint időtől, tértől, szóval a körülményektől függetlenül jó is, meg rossz is. Az kétségtelen, ha ezt az elvet elfogadjuk, akkor a szocialista iparosítás elvét ezzel tagadnánk, mert hiszen a szocialista iparosítás kezdetén nyilván ezekben az országokban az iparcikkeket drágábban termelik, mint a fejlettebb tőkés országokban. Sőt nemcsak a szocialista országok viszonylatában nincs helye, illetve nem érvényesül a ricardói elv, hanem még a fejlődő, gyarmati sorból felszabadult országok viszonylatában sem. Más a helyzet azonban két azonos fejlettségi fokon álló ország esetében. Pl. két agrárország között, amely kb. hasonló munka tartalmú mezőgazdasági terméket cserél egymással. Itt már nem az a helyzet, hogy a külkereskedelemmel járó előnyök tartósan csak az egyik oldalon jelentkeznek, hanem mindkét oldalon. Az egyik ország mondjuk gyapotot, a másik pedig kukoricát termel és cserél, ezesetben egyik sem jut olyan monopolisztikus helyzetbe, mintha iparcikkeket cserélné, hiszen az agrárországoknak megközelítően azonos a munkatermelékenyséjük, vagy ha ez nincs is egészen így, az egyik mezőgazdasági termék vonatkozásában az egyiknek, másik mezőgazdasági termék vonatkozásában a másiknak van különleges helyzete. A mezőgazdasági termékek munka felszívóképessége nagy vonásokban azonos.

Véleményem szerint a comparatív elv fentemlitett racionális vonása különösen a nemzetközi kereskedelem alapjává válik a szocialista országok között akkor, ha ezek kifejlesztették iparukat, nehéziparukat. Itt valóban megnyilvánul a kölcsönös

előnyösség. Különösen az ipar és a nehéziparon belüli nemzetközi munkamegosztás felé halad a világkereskedelelem tendenciája és így természetesen a specialista országok közötti munkamegosztás is.

Ennek alapjában véve - véleményem szerint - a következő főbb okai vannak:

a./ Maga a gazdasági fejlődés is az ipari fejlődés irányába halad, az agrárországok egyre inkább ipari országokká válnak. Ennek megfelelően természetes is az, hogy az ipari, nehéz ipari cikkek nemzetközi kereskedelme, illetve az e területen való bizonyos fokú nemzetközi munkamegosztást előtérbe kerül. Ez a tendencia megnyilvánul abban, hogy egyrészt a nemzetközi áruforgalomban nő az ipari késztermékek, gépek aránya, másrészt az iparilag fejlettebb országok között viszonylag gyorsabban nő az áruforgalom, mint ipari ország, agrárország, illetve agrárország és agrárország viszonylatában.

Az ipari országgá, mégpedig fejlett nehéziparral rendelkező ipari országgá válás egyben a termelőerők hatalmas mértékű növekedését jelenti és azt, hogy ez a nemzet messzemenően felhasználja a gazdaság tulajdonképpeni forrását, az emberi munkát.

b./Az ipar, különösen a nehézipar - szemben a mezőgazdaság viszonylag szűkebb választéku termékeivel - olyan óriási fajtaú és választéku termékeket termel, hogy szinte lehetetlen az, hogy egy-egy ország mindent megtermeljen. Nemcsak lehetetlen azonban, hogy minden ország minden főbb ipari berendezést, gépet megtermeljen, hanem messzemenően gazdaságtalan is.

A nagy értékeket képviselő ipari, nehézipari, gépipari berendezéseknek megvan a maguk optimális termelési szériájuk, amely széria néhány ország kivételével /USA, Szovjetunió, Kína/ nagyrészt messze meghaladja az illető cikk belföldi piaca által igényelt mennyiséget. Sőt még olyan esetben is kedvező lehet a nemzetközi munkamegosztásba való bekapcsolódás, ha a belső piac nagyobb, mint az optimális széria, hiszen emellett, amely kétségtelenül egyik legjelentősebb tényező, még sok egyéb tényező is kedvezőbbé teheti az importot.

A szocialista nemzetközi munkamegosztás tehát nem olyan jellegű, hogy egyik iparral, másik mezőgazdasággal foglalkozik, mint ahogy Ricardo képzelte. Bár ilyen is van és a fejlődésben szükségszerű lépcsőfok lehet és volt is, de csak lépcsőfok, átmeneti állapot az ipari fejlődés felé.

Nyilván egyes szocializmust építő országok is, Magyarország, Bulgária, Románia, Kína, stb. voltak, illetve esetleg még vannak olyan helyzetben - éppen hajdani agrárjellegük örökségeként, - hogy iparosításhoz szükséges importjukért nagy részben mezőgazdasági termékeket, vagy nyersanyagokat fizettek, mert egyszerűen csak ilyenekkel rendelkeztek. Ez kétségtelen nehézséget jelentett, azonban a szocialista országok ma már nagyjából ipari késztermékekkel vesznek részt a kereskedelmi forgalomban. Olyan országok, amelyek bizonyos mezőgazdasági termékek vagy ipari nyersanyagok termelése, illetve kitermelése terén kedvezőbb helyzetben vannak, relatív értelemben csökkenő mértékben, de ezzel is részt vesznek a szocialista tábor nemzetközi munkamegosztásában úgy, hogy minél feldolgozottabb állapotban exportálják.

A szocialista tábor országai közötti együttműködésben olyan jellegű munkamegosztás valósul meg, hogy főleg az iparon belül, az ipari ágak tekintetében vagy éppen egy-egy nehézipari ágon belül történik a specializáció. Ehhez viszont természetesen az szükséges, hogy minden ország előbb bizonyos mértékig kifejlessze iparát, nehéziparát. Ez az oka annak, hogy a szocialista nemzetközi munkamegosztás különösen napjainkban került előtérbe, amikor lehetővé és szükségessé válik az egyre szorosabb együttműködés. Az iparon, a nehéziparon belüli munkamegosztásnál is olyan szempontot tartanak szem előtt, hogy minél nagyobb munkafelszívó képességű termékeket gyártsanak általában, de különösen azon országok, amelyek nagyobb népsűrűségűek és nyersanyagban szegényebbek. Ez természetesen nem lehet egy abszolút követelmény, hogy ti. nyersanyagot ne szállítsanak egymásnak.

II.

A mezőgazdasági nemzetközi munkamegosztás néhány elvi kérdése.

A mezőgazdaság az iparral szemben több vonatkozásban sajátos terület, amely sajátosságok megmutathoznak a nemzetközi munkamegosztás lehetősége, iránya és aránya területén. Talán legfontosabb ilyen sajátossága az, hogy a mezőgazdaságban a nemzetközi munkamegosztás:

- a./ viszonylag később kerül megvalósításra,
- b./ viszonylag szűkebb területre terjed,
- c./ sokkal inkább a természeti tényezők függvénye, mint az ipar esetén,
- d./ a mezőgazdasági termékek export rádiusza viszonylag kisebb.

Nézzük ezeket a sajátosságokat kissé részletesebben.

a./ A szocialista tábor országai közötti mezőgazdasági jellegű nemzetközi munkamegosztás elvi kérdései még meglehetősen kidolgozatlanok, ha az ezekkel kapcsolatos dokumentumokat áttekintjük azt látjuk, hogy meglehetősen kis részt foglal el ez a probléma.

Miért vetődik fel ez a kérdés sokkal kisebb jelentőséggel, mint az ipar problémája? Amiből véleményem szerint az következik, hogy a fejlődés későbbi időszakában fognak a mezőgazdasági munkamegosztásnak nagyobb figyelmet szentelni. Természetesen arról szó nincs, hogy a mezőgazdasági munkamegosztás problémája esetleg később olyan jelentős kérdés lesz, mint az

ipari jellegű munkamegosztás. Az okok véleményem szerint a következők:

1./ Valamennyi szocialista ország iparilag fejletlen ország volt, egy-két kivételtől eltekintve, márpedig az ipari és nehézipari fejlődés az elsődleges, az egész népgazdaság új, magasabbfokú technikai alapra való helyezése tekintetében. Az igaz, hogy kölcsönös összefüggés van az ipar és mezőgazdaság között, azonban e kölcsönös összefüggésen belül az iparé, nehéziparé a vezető szerep. Tehát előbb az ipart, nehézipart kell fejleszteni, hogy a mezőgazdaság is fejlődjön. Csak a fejlett, nagyüzemi, a saját szükségletnél sokkal többet termelő mezőgazdaság tud a nemzetközi munkamegosztásba bekapcsolódni.

Az a körülmény tehát, hogy az ipar, nehézipar fejlesztése az elsődleges, a legnagyobb erőfeszítés ezen cikkek termelése és nemzetközi munkamegosztása területén történik.

2./ A nagyüzemi gazdálkodás alapján lehetséges a nemzetközi munkamegosztásba bekapcsolódni, tehát csak akkor, amikor már végérvényesen kialakult és mint kifejezett nagyüzemi gazdaságok termelnek. A nagyüzemek képesek csak nagy tömegű árutermelésre, a szállításra alkalmas fajtaazonos minőségi követelményeknek minden tekintetben megfelelő termékek szállítására. Ez különösen a zöldség- és gyümölcstermelésnél, ill. exportnál fontos.

3./ A mezőgazdasági nemzetközi munkamegosztás kialakítása nehezebb és így viszonylag később alakul ki azon okoknál fogva is, hogy ezen országok nemrég még agrárországok voltak és az agrárországokra jellemző az önellátásra törekvés és így sokfajta terméket előállító kis gazdaságok nagy száma. Ezek a kis gazdaságok,

III. később még a szövetkezetek is nem szívesen mondanak le a sokfajta termék egyidejű termeléséről. A mezőgazdasági üzemek sokoldalúságra irányuló törekvéseinek van egy bizonyos mértékig elfogadható alapja, mégpedig az, hogy a mezőgazdasági munka tárgya, a föld, bizonyos komplex kihasználása a kedvező. A mezőgazdasági üzemek esetében olyan szélsőséges specializálódás, mint az ipari üzemeknél nem lehetséges. A mezőgazdasági üzemekben bizonyos fő üzemágak alakulnak ki és a többi ún. melléküzemágak csak ezeknek a kiszolgálását szolgálják. A szocialista országok viszonylatában nem igen lehet szó arról, hogy egyes országok jóformán néhány fajta mezőgazdasági termék termelésére specializálódnak.

4./ Nehezíti a mezőgazdasági nemzetközi munkamegosztást az is, hogy ezek az országok egy-két kivételtől eltekintve, alacsony fogyasztási színvonallal rendelkeztek és a szocialista átalakulás folyamán jelentős fogyasztási színvonalnövekedés következett be. A megnövekedett élelmiszerigények megkövetelik azt, hogy minden országnak a belső erőforrások maximális kihasználásával fokozni kell a mezőgazdasági termelés szinte valamennyi ágát. Ha egyes országokra specializálnák a termelést, ahol mondjuk legkedvezőbbek a termelési feltételek, nem elégítené ki a szükségleteket. Hiszen még így is rendkívül komoly gondot okoz a lakosság bőséges élelmiszerrel való ellátása.

b./ A szocialista országok mezőgazdasági jellegű nemzetközi munkamegosztása viszonylag a termékek szűkebb körére terjed, ill. talán még belátható időn belül is szűkebb körére fog terjedni, mint az ipar. Milyen értelemben véve terjed ki ez a munkamegosztás szűkebb területre?

Először szűkebb területre terjed azért, mert a mezőgazdasági és élelmiszeripari termékeknek a választéka sokkal kisebb, mint az ipari cikkeké. Másodszor, bizonyos alapvető élelmiszereket /gabona, állati termék/ minden országban meg lehet termelni /kivéve a homok-sivatagos vidékeket, vagy sarkvidéket/. De nemcsak arról van szó, hogy bizonyos tömegélelmiszeri cikkeket meg lehet, hanem arról is, hogy meg kell minden országban termelni. A nem különösebben hő- és napfényigényű mezőgazdasági növényeket, pl. gabonaféléket, mindenképp meg kell termelni, mert ezek igen nagy tömegben kerülnek fogyasztásra és az esetleg jelentkező nemzetek közötti termésátlag különbség /amennyiben ez a föld természetes termelékenységéből fakad/, nem követeli meg, hogy ezek termelése bizonyos országokra specializálódjék. Az egyes országok között pl. a búzatermés átlaga tekintetében különbség főként az agrártechnikai módszerek alkalmazásából adódik /pl. jobb vetőmag, műtrágyázás, stb./, márpedig ez minden ország számára előbb-utóbb alkalmazható. Itt ugyanis nézetem szerint a szállítási költségek nagyobbak volnának, mint az a különbség, ami a földek gazdasági, társadalmi termelékenységéből fakad. Egy ország talaja igen sokrétű és ezért lehet és kell többfajta mezőgazdasági növényt termelni rajta. Ez azonban nem feltétlenül jelenti azt, hogy a távolabbi jövőben is maximalizálni kell a gabona önellátására. Ha a gabonaszükséglet /1 főre eső szükséglet/ csökken és ez az életszínvonal további fejlődésével csökkenni fog, viszont a termésátlagok nőnek, akkor sokkal inkább lehetőség lesz még a gabonafélék termelése terén is munkamegosztásra. Ez a munkamegosztás még akkor is csak olyan lehet, hogy több-kevesebbet minden ország termel, de nem feltétlenül törekszik

az önállóságra. Ha tehát a jelenlegi körülmények között a nemzetközi munkamegosztásból a legalapvetőbb mezőgazdasági termények és állati termékek megtermelését kihagyjuk, amely területeken még a maximális önállóságra irányuló törekvés van, ami jelenleg természetesen indokolt, akkor megmarad a zöltség- gyümölcsfélék területe. Éppen ez az a terület, ahol napjainkban is kezd a nemzetközi specializáció-kooperáció kibontakozni. A mezőgazdaságban az e területen kibontakozó nemzetközi munkamegosztás lehetőségét az teremti meg, hogy ezek nem alapvető élelmiszercikkek /mint a gabonafélék/ és így legalábbis bizonyos cikkeknel az egyes országokra bízák a termelést. Szükségességét viszont az teremti meg, hogy ezek a cikkek legalábbis részben speciális éghajlati igényűek és nem termelhetők meg megfelelő gazdaságossággal minden országban.

c./ A mezőgazdasági nemzetközi munkamegosztás egy igen fontos sajátossága az, hogy ez a munkamegosztás, ill. specializálódás sokkal inkább a természeti feltételek különbözőségén nyugszik, mint az ipari jellegű nemzetközi munkamegosztás. A természeti tényezők a mezőgazdaság legfontosabb tényezői. Az kétségtelen, hogy az emberi társadalom haladásával a természeti tényezők szerepe csökken. Nem véletlen az, hogy a fejlett iparu nyugateurópai tőkés országok, de a fejlettebb ipari szocialista országok is magasabb termésátlagokkal rendelkeznek, az egymást követő évek termésátlagai nem mutatnak olyan ingadozást, mint a fejletlenebb országok termésátlagai. Az emberiség valóban nagyon sokat tett és még többet tehet azon a területen - öntözés, vetőmagnevelés, műtrágyázás, stb., - hogy a kiszámíthatatlanná szeszélyes természeti tényezőket visszaszorítsa. Mindezek ellenér

a mezőgazdasági termelésben jelentős szerepe van és lesz a természeti tényezőnek. A kérdés az, mivel minden ország rendelkezik többé-kevésbé termékeny talajjal, az éghajlati feltételek is sokoldalúak, vajon ez a körülmény nem teszi-e feleslegessé a nemzetközi munkamegosztást? Továbbá napjainkban is tapasztaltunk olyan jelenségeket, hogy a gabonatermelést szinte egészen az északi sarkig felviszik, vagy északi vidékeken is létrehozhatnak melegházakat, ahol nagyon sokfajta, nagyobb hőigényű növényt meg lehet termelni. Ilyen és ehhez hasonló természetátalakító tevékenységgel találkozunk, ami esetleg azt a gondolatot ébreszti bennünk, hogy szinte mindenütt meg lehet termelni mindent, minek tehát a nemzetközi szakosítás, miért kell ilyen hatalmas területeken szállítani a termékeket?

Mi indokolja mégis az előzőekben elmondottak ellenére a mezőgazdaságban a nemzetközi munkamegosztást? Véleményem szerint a mezőgazdasági nemzetközi munkamegosztásnak a következő legfontosabb feltételei vannak:

a./ A munkatermelékenység nemzetközileg bizonyos mértékű különbsége. Itt arra a nemzetközileg különböző termelékenységre gondolok, amely nem a természeti feltételek különbségéből fakad. Gondolok itt arra, hogy minden egyes mezőgazdasági üzemtypusnak van bizonyos optimális mérete, amelyet az egységes minőségű földterület befolyásolhat. Nyilvánvaló, hogy egy olyan mezőgazdasági üzem, amely rendelkezésre álló területen kisebb hegyvidék, homokos, köves talaj, stb./ mint az optimális nagyságú gazdasági egység, egyébként azonos feltételek mellett is, viszonylag magasabb munkaráfordítással termel. A munkatermelékenységet befo-

lyásoló egyéb tényezőket, mint pl. gépi felszereltség, műtrágya, stb. kirekesztetten itt ebből a pontból.

2./ A másik ilyen tényező, ami még az egyébként közel azonos feltételekkel rendelkező országok esetén is bizonyos munkamegosztásra vezethet, a következő: Egy-egy mezőgazdasági termék termelésében, feldolgozásában felhalmozott termelési tapasztalat. Mászóval a termelési hagyomány. Ez véleményem szerint ugyancsak nem lebecsülendő dolog. Igaz, a hagyományos kultúrák - egy-egy területen való elhelyezkedése többé-kevésbé a természeti viszonyok függvénye is - de nem feltétlenül. Sok egyéb tényező is szerepet játszott abban, hogy egy bizonyos termőfaj olyan lett, mint amilyen.

3./ Véleményem szerint a legfontosabb feltétele a mezőgazdasági specializációnak a természeti feltételek különbsége. Tehát arról van szó, hogy minden országnak azon mezőgazdasági és élelmiszeripari termékek termelésére kell elsősorban erőfeszítéseket fordítani, amely cikkek termelésének a legkedvezőbb természeti feltételei adva vannak. Ez az elv természetesen a már előzőként említett különböző megbeszélésekkel és főleg a jövő vonatkozásában érvényesülhet.

A mezőgazdasági termékeket 3 fő csoportba lehetne osztani attól függően, hogy milyen igényűek a természeti feltételekkel szemben. Ez a három fő csoport a következő:

1./ Különlegesen nagy hő- és napfényigényű termékek,
/déli gyümölcs/

2./ Nagy hő- és napfényigényű termékek /egyes gyümölcsök és szőlősfélék./

3./ Nem különlegesebben hő- és napfényigényes termékek /általában mindenütt megtermelhető gabonafélék és ide tartozik lényegében az állattenyésztés is./

Mint a felosztásból kitűnik, a differenciáló tényező a hő- és napfényigény. Véleményem szerint a mezőgazdasági kultúrák talajigényét /kivételes esetektől, pl. homok, kősvatag/ általában a talajok könnyebben ki tudják elégíteni, vagy ha nem, akkor különböző műtrágyafélességekkel, a társadalom meg tudja oldani azt, hogy szinte valamennyi növényféle termelésére alkalmassá teszi. Tehát véleményem szerint önmagában véve a talajok különböző szerkezete és tápanyagtartalma nem feltétlenül tenné szükségessé a mezőgazdaság nemzetközi szakosítását. Különösen, ha figyelembe vesszük azt, hogy egy-egy országon belül is nagyon sok talajféleség van.

A másik igen fontos tényező egy-egy ország csapadék viszonya. Nyilván egy-egy ország mezőgazdasági termelésére a csapadék mennyisége és elosztása rendkívül nagy hatással van. A csapadékosabb országokban elsősorban a nagyobb csapadékgigényű mezőgazdasági kultúrák és a szarvasmarhatenyésztés terjedt el nagyobb mértékben. Ez, azaz a csapadék mennyisége és elosztása, már nagyobb szerepet játszik a nemzetközi specializáció kialakításában. Az igaz, hogy öntözéssel a társadalom bizonyos mértékig függetlenítheti magát a szeszélyes csapadékelosztástól. Azonban nem mindenütt van meg a kedvező viszonyerési lehetőség és a mesterséges csapadék mégis csak drágább, mint a természetes eső, bármennyire érdemes is az öntözés. Tehát a csapadékvizonyok nagyon fontosak egy ország mezőgazdasága szempontjából, a fejlődés kezdetén

mondhatnánk döntőek. A termelőerők fejlődésével, az öntözés elterjedésével azonban abszolút uralma fokozatosan csökken. Ez tehát megint csak nem olyan tényező - legalábbis a távolabbi jövőt illetően nem, - amely önmagában véve teljes egészében eldöntendő, hogy melyik ország milyen mezőgazdasági kultúrákkal foglalkozzon.

A természeti tényezők közül a hő- és napfényigény a leginkább olyan természetű, amely alapjául szolgál sok egyéb tényező között a nemzetközi mezőgazdasági specializációnak. Az igaz, hogy hőt egy bizonyos mértékig hajtató és melegházakban tudunk a növényzetnek juttatni, azonban ez rendkívül korlátozott, azántó-földi termelésnél kizárt. Másrészt, ez igen drága dolog még thermásvíz felhasználás esetén is /a természetben szabadon jelentkező ingyen meleghez képest./ Különben is, ha vannak magasabb átlaghőmérsékletű országok, akkor nincs értelme északra nagyobb melegigényű növény termelésének. /Gondoljunk nálunk is a gumi pitty-pang erőltetésére./ A déli gyümölcsöknél, gyapoznál, stb. teljesen kilátástalan dolog északra fekvő államokban ezek megtermelésére törekedni. A legnehezebb probléma a napfényigény, a hőigény mellett. Talán a napfényigény egy árnyalattal nagyobb szerepet játszik a mezőgazdasági növények termelési specializációjának kialakításában. Mert pl. hőt melegágyakban, ha csak korlátozottabb mértékben is, de könnyebben elő lehet állítani, a természetes napfény azonban teljességgel pótolhatatlan.

Az elmondottakból az következik, hogy a mezőgazdasági nemzetközi kooperáció valószínűleg úgy fog kialakulni, hogy bizonyos alapvető mezőgazdasági növények /gabonafélék/ termelésével

és állattenyésztéssel alapjában véve, ha nem is egyforma mértékben, de minden ország foglalkozik. Emellett azonban egyes speciális igényű, különösen nagy hő- és napfényigényű termékek termelésével viszont már csak azok az országok foglalkoznak, amelyekben a természeti feltételek a legkedvezőbbek vannak meg.

d./ Egy fontos sajátossága még a mezőgazdasági jellegű specializálódásnak az, hogy a viszonylag kisebb területre terjed ki míg pl. elképzelhető nemzetközi ipari munkamegosztás Európa országai és Amerika országai között, tehát kontinensek viszonylatában is, addig mezőgazdasági jellegű munkamegosztás kevésbé. Miért van ez így? Azért, mert mind az európai, ázsiai, amerikai kontinensek^{an} /Afrika, Ausztrália kivételével/ megtalálhatjuk szinte valamennyi éghajlattípusú országot. Tehát a legésszerűbb ezen kontinenseken belül megosztani a mezőgazdasági termelést. Szűkebb földrajzi területre terjed ki a mezőgazdasági munkamegosztás azért is, mert nagy tömegű, sokszor romlandó áru szállítása nagy távolságra nagyon költséges. Éppen azok a cikkek kapcsolódnak be a nemzetközi munkamegosztásba - zöldség, gyümölcs, - amelyek könnyen romlanak. Gabonaféléknek könnyebb a nagy távolságra való szállítása, hiszen nem romlanak, rakódásuk is jelentősen gépesíthető.

Igaz, hogy bizonyos mértékig növeli a zöldség, gyümölcs export rádiuszát az, hogy konzerválni lehet és így távolabbi területekre és nemcsak az érés idején szállítható. Tehát a konzerválás kiküszöböli ezen cikkek forgalmának tér és időbeli korlátozottságát. Azonban nem szabad elfelejteni, hogy a friss zöldséget és gyümölcsöt teljes egészében nem lehet nélkülözni. Mindig fennál

azonban az igény a friss zöldség, gyümölcsfélék iránt, mert ezek vitamindusabbak és nem utolsósorban olcsóbbak is.

A mezőgazdasági nemzetközi szakosításnak van egy olyan jellegzetessége, hogy ez a szakosodás éppen a zöldség, gyümölcs termelésében valósul meg legnagyobb mértékben, hogy ez maga után vonja bizonyos iparágak, konzervipar, konzervipari gépgyártás, fejlesztését is.

3./ A mezőgazdasági termékek kivitelének kérdése hazánkban.

II./ Magyarország külkereskedelmével kapcsolatban az első dolog, ami szembeötön és így fontos ezzel néhány szóban foglalkozni, a külkereskedelem népgazdaságunkban betöltött nagy szerepe.

A hazánkban termelt nemzeti jövedelem értékének kb. 40 százalékát teszi ki a külkereskedelmi összforgalom értéke. Ezzel kapcsolatban két fontos dolgot kell megjegyezni. Nagyon sok európai fejlett országban ilyen, vagy még ennél sokkal nagyobb a külkereskedelmi forgalom részesedése. /1949-1950-ben/

Ausztria	60,2 %	Franciaország	30,3 %
Norvégia	61,8 %	Anglia	39,4 %
Dánia	50 %	Csehszlovákia	34,5 %
Hollandia	63,3 %	USA	9 % ^{7/}

^{7/} Forrás: Kiss Tibor: A nemzeti jövedelem és a külkereskedelem főbb összefüggései hazánkban. /Közgazdasági Szemle, 1957. VI.sz. 641. old./

Annál nagyobb ugyanis egy országban a külkereskedelem részaránya, minél kisebb egy ország és minél nagyobb a népsűrűsége, illetve minél nagyobb mértékű a nyersanyagszegénysége. Magyarország külkereskedelmének ez a viszonylag nagy súlya egyáltalán nem új dolog. A felszabadulás előtt is kb. hasonló volt az arány.

A magyar külkereskedelem arányának néhány éven keresztül a következő a dinamikája:

1929	40,8 %	1952	29,8 %
1938	28 %	1953	33,1 %
1949	24,7 %	1954	37,2 %
1950	25,8 %	1955	41 % ^{8/}
1951	33,5 %		

Mint látható, ezekből a számokból a felszabadulás előtti időkben is igen jelentős volt a külkereskedelem nemzeti jövedelemben való részesedése. E házagos számokból jól látszik, hogy a felszabadulást közvetlenül követő években igen alacsony volt és fokozatosan emelkedett és végül 1955 körül érte el a felszabadulás előtti békebeli évek színvonalát. Bár itt a békebeli évek fogalma 1929-es és azt megelőző évekre vonatkozik, 1929-33-34-ig különösen visszaesett a külkereskedelem aránya, mert a tulterhelési világválság visszavetette.

Azt látjuk tehát, hogy a külkereskedelmünk aránya valóban elég nagy és ez önmagában véve nem rossz, sőt annennyiber

^{8/} Forrás: Kiss Tibor: A nemzeti jövedelem és a külkereskedelem főbb összefüggései hazánkban. /Közgazdasági Szemle, 1957. VI. sz. 645. old./

megfelelő gazdaságosságu cikkeket exportálunk, illetve importálunk, ez feltétlenül jó. Volt nálunk egy autarchiás irányzat az 50-es évek elején, amikor mindent itthon akartunk megtermelni. Ez azonban messzemenően hibás volt. Esetleg még mindig fellelhető az egyszerű emberek körében egy olyan szemlélet, hogy ne vigyenek ki oly sok terméket. Ennek meg nem értése igen kemény politikai természetű következtetésekre is felhasználható, mint ahogy az ellenforradalmi propaganda annak idején valóban fel is használta.

Abból a körülményből, hogy népgazdaságunkban igen fontos szerepe van a külkereskedelenek, számunkra fontos következmény, hogy messzemenően törekednünk kell a világszinvonalat utólcérni, mind a termékek olcsósága, mind pedig a minősége ^{Területén} következtében.

B./ Mezőgazdasági exportunk alakulását röviden jellemezve azt lehetne mondani, hogy relative és absolute is csökkent a felszabadulás előtti időszakhoz képest. A relatív csökkenés - azaz az össz exportban való részesedés csökkenése - egy törvényszerű folyamat, amely az egészséges fejlődés jele. Ez a fejlődés megindult már a felszabadulás előtti időszakban, azonban ez akkor rendkívül lassu és ellenirányu mozgást is magába foglalt. Az ipar részesedése Magyarország össz exportjából:

1920-1930-ig évek átlagában 29 %

1929-1938-ig 39,1 %

Ebben az objektív fejlődési tendenciában jelentős visszaesést jelentett a második világháborút közvetlenül megelőző és az az alatti évek kereskedelmi szerkezete, amikor is a németek mezőgazdasági és élelmiszeripari termékeinkre rátették a kezüket.

A kiviteli szerkezet alakulása a háborút megelőző
néhány évben és napjainkban.

<u>Agrárkivitel</u>		<u>Iparcikk</u>
1938	65,5 x	32,2
1939	74,4 x	22,9
1940	70,1 x	25,2
1949	43 xx	35,6
1955	30,7	45,5
1956	30,9	52,6
1957	26,2	53,7
1958	22,8	53,4
1959	22,7	55,8
1960	20,6	57,8
1961	19,8	57,8

Ez az önmagában véve helyes irányzat azonban együtt járt a mezőgazdaság és élelmiszerexportunk abszolút csökkenésével is, amely viszont már bizonyos mértékig káros jelenség volt.

A mezőgazdasági export alakulása az 1961. évi
tényleges devizaforint alapján %-ban. ^{xxx/}

1949	100	1955	148,9
1950	128,8	1956	126,9
1951	108,6	1957	127,3
1952	107,2	1958	149,3
1953	97,9	1959	173,5
1954	109,1	1960	179,3

x/ Kiss Tibor: A nemzeti jövedelem és a külkereskedelem összefüggései. /Közgazdasági Szemle, 1957. VI. 646. old./

xx/ Statisztikai Havi Közlemények 1961. 53. old. /1949-től 1961-ig

xxx/ OT adatok alapján idézi Koródi-Kovács: Mezőgazdaságunk társadalmi fejlesztésének egyes kérdései. /Közgazdasági és Jogi, Bp. 1961. 32. old./

Lényegében az 1949-es év 100 százalékos viszonyszáma becslések szerint az 1938-as év mezőgazdasági jellegű exportjához képest kevesebb, mint fele. Ugyhogy, mint ahogy már a további viszony-
számokból kiderül, össz mezőgazdasági exportunk a felszabadulás
előttinek alig érte el a felét, lényegesebb emelkedés csak 1958-as
év után következett be, amikor a felszabadulás előttinek kb. 70-
75 %-át éri el.

A mezőgazdasági termékek exportjának a felszabadulás
előtti időszakhoz képest ez az igen jelentős csökkenése, bizonyos
értelemben szükségszerű és helyes is volt. Helyes volt annyiban,
hogy a jelentős belső fogyasztásnövekedés nem tette lehetővé olyan
feleslegek keletkezését, mint a felszabadulás előtt.

Ugyanakkor azonban a mezőgazdasági exportnak ez a
csökkenése kedvezőtlenül hatott kereskedelmi és fizetési mérlegünk-
re. Magyarán nyersanyag és ipari berendezés importunk nagyobb
mezőgazdasági és élelmiszeripari exportot kívánt volna meg, külö-
nösen a nyugateurópai tőkés országok viszonylatában.

Ezen helyzet kialakulásában szerepet játszott a tul-
zott iparfejlesztés, a mezőgazdaság elhanyagolása is.

Érdekes összehasonlítás kínálkozik itt Bulgáriával.
Bulgária is a felszabadulás előtt döntően agrárcikkeket exportáló
ország volt. 1939-es exportjának 99 százalékát /iparilag feldolgo-
zott mezőgazdasági cikk + mezőgazdasági nyersanyag/ tette ki. Ez
1958-ra kb. 70 százalékra csökkent.^{9/} Bár ezen cikkek viszonylagos
súlya csökkent, abszolút terjedelmük kb. a duplájára emelkedett.

^{9/} Vüsnä Torgovija. Szófia, 1959. 9. sz. 8. oldal.

Tehát viszonylag jelentősen fokozódó mezőgazdasági + élelmiszer-exportjával nagyobb mértékben járult hozzá ipari, gépipari importja fedezésére szolgáló devizák kitermeléséhez.

Az igaz, hogy mi fejlettebb ipari ország voltunk és vagyunk, mint Bulgária és ez abban nyilvánulhat meg, hogy exportunkban kisebb a mezőgazdaság súlya /kb. 20 százalék, a bulgár 60-70 százalék/, azonban a mezőgazdasági exportunk abszolút csökkenése nem feltétlenül indokolt.

Legfőbb feladatunk ebben a viszonylatban az - mint ahogy ezt különböző határozatok leszögezik - jelentősen fokozni a mezőgazdasági és élelmiszeripari jellegű exportot, hogy tulszárnyaljuk a háború előtti szintet. Természetesen nem mindenfajta mezőgazdasági termék exportjának tulszárnyalásáról van szó, hanem az egyben a gazdaságosabb, munkaigényesebb termékekről.

C/ Mezőgazdasági exportunk szerkezete.

A mezőgazdasági export szerkezete két viszonylatban vetődik fel. Egyrészt úgy, hogy a mezőgazdasági export hogyan oszlik meg extenzív és intenzív termékekre /pl. gabona, vagy szőlő, gyümölcs/, másrészt pedig, hogy milyen feldolgozottsági fok^uok a termékek, illetve feldolgozott állapotban, vagy pedig nyersanyag formájában kerülnek exportra. A szerkezet gazdaságossági szempontból fontos.

Az export szerkezet kérdése mindenekelőtt termelési szerkezet kérdése. Magyarországon az export szerkezet és gazdaságosság, illetve termelés-szerkezet átalakításának kérdése régi

probléma. Már a felszabadulás előtt is komolyan foglalkoztatta ez az agrárközgazdászokat és közgazdászokat. Az olcsó tengerentúli gabona megjelenése Nyugat-Európában, valamint az 1929-33-as világgazdasági válság gabonaértékesítési nehézségei sokakban éreltették azt a gondolatot, hogy baj van mezőgazdaságunk termelési szerkezetével, át kell alakítani, belterjesebbé kell tenni, fokozni kell a zöltség, gyümölcstermelést. Egyes szerzők ezen átalakítás alapvető problémáját helyesen látták meg akkor, amikor kimondották, hogy a kis, tökeszegény mezőgazdasági üzemek nem igen képesek ilyen komoly átalakulásra.

Nézzük, hogyan lehetne legátfogóbban néhány számmal jellemezni hazánk mezőgazdasági exportjának szerkezetét a felszabadulás előtt. Egy 1936-ra vonatkozó adat a következő tagolásban bontja:^{10/}

gabonaneműek	40 %
állati termékek	32 %
belterjes exportcikkek	28 %

A szerző az utóbbiba sorolja az aprómagvakat, zöltség és gyümölcsöt. E háromfajta termék exportja nem egyformán kedvező. A legkedvezőtlenebb a gabonaneműek exportja, mert ennek a munkaigénye a legkisebb. Ennél már kedvezőbb az állati termékek exportja és végül legkedvezőbb a mezőgazdasági kistermékek /vagy ahogy mi nevezhetjük, a belterjes mezőgazdasági termékek/ exportja.

^{10/} Bernátsky Jenő: Magyarország mezőgazdasági konjunkturális helyzete. /Doktori értekezés. Budapest, 1938./

A felszabadulás után hazánkban jelentős erőfeszítések történtek a mezőgazdaság szerkezeti átalakítására, a mezőgazdasági export gazdasági bázisának megváltoztatására.

A mezőgazdasági termelés szerkezete elég lassan változik meg, hiszen 1961-ig Magyarország mezőgazdaságát kis, szétaprózott gazdaságok alkották. Árdekes módon mezőgazdasági exportunk szerkezete gyorsabban változott, mint mezőgazdasági termelésünk, mert a gabonaelexport jelentősen visszaesett.

Mezőgazdasági exportunk szerkezetének helyes irányu fejlődését, illetve ennek tendenciáját mutatják a következő adatok. 11/

	Export		
~~1938-ban~~	~~1938-ban~~	1938-ban	
busa	436 115 to	57 551 to	13 %
kukorica	120 127 "	42 740 "	30 %
vágómarha	54 564 db.	91 282 db.	165 %
vágósertés	228 640 db.	140 954 db.	61 %
nyershus	5 937 to	12 983 to	220 %
szalámi	523 to	1 935 to	370 %
friss gyümölcs	145 025 q	469 543 q	324 %
palackozott bor	1 206 hl.	19 859 hl.	1645 %
friss zöldség	318 520 q	612 612 q	195 %
feldolg. gyümölcs	3 231 q	161 346 q	54-szeres
zöldség+ huskon-			
serv, készétel	111 463 q	309 558 q	279 %

Ebből a néhány kiregadott cikk összehasonlításából is látszik, hogy ez a szerkezeti átalakulás jelentős eredményeket ért el.

Az előnyösebb külkereskedelmi szerkezet megmutatkozik

11/ Összeállítva: A KSH. külkereskedelmi évkönyve alapján. /Budapest, 1960./

abban is, hogy a fenti időszakban gyorsabban nőtt a feldolgozott állapotú mezőgazdasági cikkek exportja, mint a nyersanyagoké. Az összes mezőgazdasági exportnak felssabadulás előbb kb. 30 százaléka volt feldolgozott állapotban, ma pedig kb. 51 százaléka.

A mezőgazdasági export szerkezetével kapcsolatban azonban figyelembe kell venni bizonyos körülményeket.

1./ Mezőgazdasági exportunk szerkezetének ilyen irányu alakulása kedvező, mert a nagyobb gazdaságosság irányába mutat, az az igény, hogy egyre munkaigényesebb termékeket exportáljunk, feltétlenül helyes. Nem szabad azonban abszolutizálni a dolgot és teljesen megszüntetni a kisebb munkaigényességű termékek /gabona, élőállat, feldolgozatlan gyümölcs, zöldség/ exportját. Ez teljességgel lehetetlen is, hiszen ha a külföld ezt így kívánja meg, vagy azért, mert ő akarja ezt tovább feldolgozni, vagy azért, mert ez így vitaminokban gazdagabb, ebben az esetben a kívánt formában kell szállítani.

2./ Másrészt figyelembe kell venni azt a körülményt, hogy a mezőgazdasági exportcikkek gazdaságossága, gazdaságosság fogalma két fő tényezőt foglal magában:

a./ Az egy területegységre eső devizahozamot, ami lényegében a legfontosabb termelőeszköz, a földterület kihasználásának gazdaságosságát jelenti. Ez igen fontos egy viszonylag nagyobb népsűrűségű ország számára.

b./ Az egy devizaegység, pl. a dollár kitermeléséhez szükséges forint ráfordítást.

Ez a két tényező bizonyos mértékig ellentétiesen is hat
hat, tehát úgy, hogy a buza területességére nézve kevesebb devi-
zát hoz, de a kevesebb devizát sokkal alacsonyabb belföldi forint-
ráfordítással lehet előállítani. Ezért is, valamint az első pont-
ban említett ok miatt nem szabad abszolutizálni azt a törekvést,
hogy belterjesebb mezőgazdasági termékeket exportáljunk.

D/ A külkereskedelem iránya a felszabadulás előtt és után.

A külkereskedelem szerkezete jelentősen befolyásolja
azt, hogy milyen széles relációban kereskedik egy ország. Hazánk
a felszabadulás előtt lényegében agrártermékeket exportált sőt-
mel és ez meghatározta, hogy főbb piacaink, Németország, Olasz-
ország, Anglia, Franciaország és Svájc voltak. Ezen országok és
Magyarország között bizonyos tőkés viszonyokra jellemző spontán
mezőgazdasági nemzetközi munkamegosztás alakult ki. Ez a nemzet-
közi munkamegosztás azonban, amely hazánkat pl. Németországgal,
Ausztriával szemben gabona és állati termékeket szállító országgá
tette, nem volt ránk nézve kedvező. Ez az egyoldalú, Németország
felé való orientálódás, amely 1937-ben már "csak" 21,4 százalék
részesedést 333 exportunkból, 1942-44-es években pedig 70 szá-
zalékkal. Az ide irányuló exportunk 85-90 százaléka mezőgazdasági
és élelmiszeripari termék volt.

A felszabadulást követő években jelentős változás
következett be exportpiacaink tekintetében. Ez a változás lénye-
gében három fő körülménnyel volt kapcsolatban. Egyrészt azszal,

hogy szocialista tervgazdálkodás útjára léptünk, és ehhez jelentős szovjet segítségre volt szükségünk. Megnőtt a Szovjetunió részaránya külkereskedelmünkben, a felszabadulás előtti 1 százaléknál kevesebbről 34 százalékra.

De nemcsak a Szovjetunió részaránya növekedett meg, hanem létrejött és egyre jelentősebbé vált a szocialista országokkal való együttműködés. Ezt lehetővé és szükségessé tette a szocialista termelési viszonyoknak, a szocialista társadalom végső céljának azonossága. A szocialista országok tervgazdálkodása és később a világgazdasági rendszeren belüli nemzetközi méretű tervgazdálkodása is. Hazánk külkereskedelmében a szocialista országok mintegy 70 százalékkal részesednek.

Másrészt jelentős változás következett be azáltal is, hogy fejlett ipari ország lettünk és jelentősen csökkent még abszolút mértékben is mezőgazdasági és élelmiszeripari exportunk. Ezzel a körülménnyel magyarázható, hogy olyan fontos hajdani piacaink, mint Olaszország, Ausztria, Franciaország, Anglia, stb., súlyosan jelentősen csökkent külkereskedelmünkben, mert ezek nagyobb részt mezőgazdasági és élelmiszer jellegű termékeket vásároltak tőlünk.

3./ Harmadszor, jelentős szerepet játszott a tőkés országok elzárkózó politikája is /bár véleményem szerint ez nem volt döntő/. Az utóbbi években mezőgazdasági exportunk mintegy fele irányult a szocialista országokba, a másik fele a tőkés országokba. Mégpedig a következő főbb tagolásban. Csehszlovákia 20 százalék, NDK. 20 százalék, Szovjetunió kb. 10 százalékkal részesedett összes mezőgazdasági és élelmiszeripari exportunkból, ez 50 százaléknak felel meg.

Ha figyelembe vesszük azt a körülményt, hogy Magyarország összes exportjából a szocialista országok kb. 70 százalékkal részesednek, a tőkés országok pedig 30 százalékkal, akkor azt látjuk, hogy mezőgazdasági exportunk vonatkozásában nagyobb a tőkés országok részesedése, mint összes exportunkból. Csongrád megye mezőgazdasági és élelmiszeripari exportja 1960-ban pl. 52 százalékban, tőkés, 48 százalékban szocialista piacra irányult.

Ez abból adódik, hogy a nyugat-európai tőkés országoktól bizonyos mértékig eltérő természeti feltételekkel rendelkezünk, valamint abból, hogy általában ezek az országok fejlettebb ipari országok és viszonylag nagyobb mértékben vesznek tőlünk mezőgazdasági és élelmiszeripari termékeket. Ez mintegy tradíció folytatása is, hiszen ezen országok a felszabadulás előtt is jelentős piacaink voltak.

Az a körülmény, hogy mezőgazdasági jellegű exportunk vonatkozásában nagyobb mértékben függünk a tőkés piacoktól, jelentősen nehezíti az értékesítést. A tőkés piacon ugyanis élesebb a konkurrencia, az árak, a minőség, a szállítási idők tekintetében egyaránt igen magas követelményeknek kell megfelelni. Ugyanakkor azonban jelentős tervszerűtlenségnek is ki vagyunk téve.

A mezőgazdasági és élelmiszeripari exportunk relációját illetően hosszabb perspektívában valószínűleg az a tendencia érvényesül, hogy csökkenni fog a tőkés piacok súlya, amelyben jelentős szerepet játszhat a nyugat-európai integráció elzárkózási törekvése, valamint az, hogy a mezőgazdasági termékeinket főleg szocialista országok felé értékesítjük, mert ez biztosabb

piac és mezőgazdasági jellegű munkamegosztást alakítunk ki a szocialista országok között.

Az, hogy távolabbi perspektívában nyugat-európai tőkések piac szerepe viszonylag csökken, semmiképpen sem jelentheti azt, hogy nem kell komoly erőfeszítéseket tenni arra, hogy megtartsuk ezeket a piacokat. Nagyon fontos ez a piac a tőkések deviza megszerzése szempontjából.

Ami a nyugat-európai tőkések piacokat illeti, a zöltség- és gyümölcsfélések azok, amit igen szívesen vásárolnak tőlünk. Ezek az országok a háboru előttihez képest jelentős mértékben igyekeztek önellátókká válni és ennek megfelelően jelentősen csökkentették importjukat. Az OEEC országok egyik statisztikai jelentése egy táblázatot közöl az európai országok import alakulásáról.

A nyugat-európai /OEEC országok/ élelmiszerimportjának alakulása 1953-54. 1955-56-os években a háboru előtti 1938-as évhez viszonyítva %-ban.^x

Cikkek:

kenyérgabona	- 22
takarmánygabona	- 17
cukor	- 25
zöltség	+ 117
gyümölcs	+ 39
hús	- 42
vaj	- 43
sajt	- 50
tojás	- 10

^x/ Forrás: Agricultural and Food Statistics of the OEEC. 1956.

Ezek a számok mutatják azt a törvényszerűséget, hogy a gabonafélék és állati termékek tekintetében sikerült ezeknek az országoknak importjukat csökkenteni, növelni az önellátást, importjuk különösen a zöltség és gyümölcs területén nőtt. Ez a körülmény mutatja azt is, hogy nekünk, ha a tőkés európai piacokra mezőgazdasági termékeket akarunk kivinni, akkor elsősorban ilyen cikkeket kell exportálnunk.

III.

Csongrád megye zöldségféléinek exportja.

1./ A zöldségtermelés természeti és gazdasági feltételei.

Csongrád megye általános gazdasági helyzetének fontos jellegzetessége, hogy a mezőgazdaságnak viszonylag, az országos átlaghoz képest nagyobb a súlya. Míg országos átlagban az összlakosság kb. 40 százaléka foglalkozik mezőgazdasággal, addig a megyében kb. 60 százaléka. Ez a körülmény bizonyos mértékig iparára is jellemző, ti. iparán belül döntő a könnyűipar, ezen belül is a textilipar, ennél valamivel kisebb, de nagy jelentőségű az élelmiszeripar /konzerv, szalámi, paprika/.

Csongrád megye ipari szerkezetére is jellemző a mezőgazdaságnál viszonylagosan nagyobb súlya. A megye ipari termelési értékében döntő súllyal szerepel a könnyűipar és az élelmiszeripar.

A megye iparának teljes késztermelési értéke^{x/}

/szolgáltatások nélkül/   millió Ft.

	<u>1960</u>	<u>1961</u>
nehézipar	777	920
könnyűipar	3697	4028
ebből élelmiszer- ipar	1444	1655

^{x/} Csongrád megye fontosabb statisztikai adatai. 1961. 46. old.

Mint a statisztikai adatokból kiderül, a könnyűipar, beleértve az élelmiszeripart is, több mint négyszeresen haladja meg a nehézipar termelési értékét, sőt az élelmiszeripar is közel kétszeresen múlja azt felül.

A megye ezen fő gazdasági profiljának az a magyarázata, hogy nehézipari alapanyagokban energiahordozókban rendkívül szegény. Nehézipari jellegű ágak, amelyek viszonylag kevésbé anyag- és energiaigényesek, vegyipar, kábelgyártás, most kezdenek kifejlődni.

Csongrád megye gazdasági szerkezetére jellemző továbbá az, hogy mezőgazdasági strukturája is eltér az országos átlagtól, mégpedig a kertészeti termékek termelésének viszonylag nagyobb a súlya. A kertészeti akadémiai napokon elhangzott előadás alapján a kertészeti területek aránya a megyében az országos átlagnál 60 százalékkal nagyobb. Zöltségtermelés tekintetében pedig az országos átlagnak háromszorosa. Azonban nemcsak ezekről a mennyiségi viszonylatokról van itt szó, hanem arról is, hogy Csongrád megye kertészeti termékei kiváló minőségűek. Ez abban is kifejezésre jutott, hogy az Erfurti Kertészeti Kiállításon jónéhány aranyérmet /szentesi paprika, makói hagyma/ és egy sor dícsérő oklevelet szereztek /őszibarack, paradicsom/ a megyei termékek. Jelentős még a kiváló minőség mellett az is, hogy igen korán jelennek meg a piacon.

Mi indokolja, hogy ezzel külön foglalkozzunk? Csongrád megye általában a megyék között a viszonylag nagyobb mértékben mezőgazdasággal foglalkozó megyék közé tartozik. Mezőgazdaságának

szerkezete viszonylag a leginkább olyan, amely a mezőgazdasági fejlesztésünk fő irányába mutat. Ez az átalakulás a belterjes kultúrák súlyának növekedését jelenti, amely következménye a lakosság fogyasztási szerkezete lassu megváltozásának. Mivel hazánk a felszabadulás előtt igen szűk belső piaccal rendelkezett, különösen a mezőgazdasági, élelmiszeripari termékek területén, ez a szerkezet-átalakulás mint a külföld felé értékesíthető termékek megfelelő gazdaságossággal értékesíthető termékek választékának megváltozásán keresztül mutathozott meg. Ahogy a felszabadulás előtt megfogalmazták: "hazánk a búzával együtt elbukott", át kell állni a belterjes mezőgazdasági termékek termelésére, napvilágot látott és nagy rokonszenvet élvezett a "Kert-Magyarország" gondolata. A "Kert-Magyarország" gondolata kettős problémát rejt magában. Az egyik a belterjes irányú fejlődés követelménye, a másik pedig a kisparaszti gazdaság konzerválásának az igénye. Az első oldal helyes felismerése az objektív fejlődési iránynak, a másik viszont teljes figyelmen kívül hagyása a nagyzsemek térhódítási tendenciájának. Érdekes módon jelentkezik ez a nézet. Beke László "Mezőgazdaság átszervezése" c. munkájában megállapítja, hogy a magyar búzatermelés elbukott, a nagy mechanizált mezőgazdasági országokkal szemben. "Át kell térnünk olyan termelési ágakra, ahol a mechanizálás lehetetlen és nélkülözhetetlen az egyéni kézi munkaerő". De nem a nagyzsem, kézi munkaerővel dolgozó gazdaságokra gondol, és ezt kimondja a következőkben: "Itt azonban egy érdekes világjelenségre kell felhívni a figyelmet, s ez az, hogy az iparral ellentét-

ben a mezőgazdaság a kisüzemek felé halad". Ezt mináért meg is indokolja: "A fizetett munkás sohasem végez olyan lelkiismeretes munkát, mint a saját magának dolgozó gazda és ennek családtagjai".^{12/}

Ezekhez a gondolatokhoz azt hiszem nem szükséges kommentár. A tőkés nagyüzemek nemcsak az ipar, hanem a mezőgazdaság területén is lebizonyították fölényüket. Azonban a szerző - igen naívan - azt gondolta, hogy a kiterjesztett mezőgazdaságnál van csak lehetőség a mechanizálásra, a kertészetben, állattenyésztésben pedig nincs. Ez a nézet sokkal inkább vágyakból fakad, mint a helyzet tényleges ismeretéből. Ilyen értelemben a "Kert-Magyarország" gondolata hamis volt.

Csongrád megyében a "Kert-Magyarország" gondolata különösen fontos kérdésként jelentkezett két vonatkozásban is. Az egyik oldala a dolognak az, hogy a Duna-Tisza köze gabonatermelésre alig alkalmas, homokos a talaj. A másik oldalról viszont igen nagy volt a kisbérlet sulya a megyében a termékenyebb talaju Tisza-Maros szögben és a Tiszántulton, Makó, Szeged és Szentek városok környékén. A kisparcellás bérlet gépesítésére alig gondolhattak, sőt munkaerő fölösleggel rendelkeztek és ezért már eleve igyekeztek nagyobb munkaigényességű mezőgazdasági termékeket termelni. Ez a folyamat már a múlt század vége felé megkezdődött és különösen a két világháború között fokozódott.

A felszabadulás után kezdetben bizonyos gazdaságpolitikai hibák következtében eléggé elhanyagolták a vidék speciális

^{12/} Beke László A mezőgazdaság útnavozása

a mezőgazdasági kultúráit /pl. hagyma/. Később azonban jelentős fejlődésnek indultak ezek a kultúrák. A mezőgazdaság kollektivizálásának befejezése után szükségessé válik a nagyobb arányú specializáció a mezőgazdasági termelés területén is. A tájkultúrák kialakítása és továbbfejlesztése természeti-gazdasági feltételeken, illetve történelmi hagyományokon alapul. Csongrád megye tájkultúrájához a belterjesebb termékek, hagyma, gyümölcs, zöldség, tartozik. A tájkultúra kialakítása, azaz bizonyos munkamegosztás kialakítása országon belül szükségszerű a már fentebb említett okok következtében. Azonban ehhez még hozzájárul a nemzetközi munkamegosztás is. Ugyanis a belső /országon belüli/ munkamegosztás, előfeltétele a nemzetek közötti munkamegosztásnak.

Csongrád megye mezőgazdasági fejlődésében, mint általában a mezőgazdaság területén jelentős, mondhatnánk döntő szerepe van a természeti körülményeknek. A természeti körülmények a mezőgazdasági termelés szükségszerű, állandó előfeltételei. Bár ezek az előfeltételek történelmileg változnak, a technika fejlődésével egyre inkább az emberi akaratnak alávetettek, mégis mint döntő tényezővel számolni kell velük. A természeti feltételek közül /talaj, hő, napfény, csapadék/ egyesek különösen fontos szerepet töltenek be egyes tájkultúrák kialakításában.

A megye mezőgazdasági termelésének természeti feltételeivel röviden sorra kell veyük ezeket.

Talaj. A talaj a mezőgazdasági termelés legfontosabb és legkézenfekvőbb előfeltétele. A tájkultúra kialakításában is jelentős szerepet játszik. A talaj azonban annak ellenére, hogy szükségszerű előfeltétele a mezőgazdasági termelésnek, a tájkultúr

kialakítása terén véleményem szerint nem abszolút jelentőségű. Nem abszolút jelentőségű több szempontból, mégpedig: a talajféleség egy-egy területegységen belül is pl. Csongrád megyében is, jelentős eltéréseket mutat. Másrészt a talaj az emberi munka felhasználásával, tápanyagok felhasználásával jelentősen megváltozhat /műtrágyázás, dígózás./ Azonos talajféleség esetében másfajta termék termelésére térhetnek át, pl. homokon rozs volt a főnövény, ma terjed a gyümölcs.

Ezek előrebocsátása után azért mégis néhány vonásában jellemeznünk kell a megye talajviszonyait.

Megyénk területén található talajoknak a mezőgazdasági művelés szempontjából tekintett értékelése kedvezőnek minősíthető. Különösen áll ez azokra a talajokra, melyek a Tisza balpartján, tehát megyénk nagyobb kiterjedésű felén vannak, ez az un. televényes vályogtalaj. E talajféleség bizonyos kisebb hibái ellenére az ország leggazdagabb, legtermékenyebb talaja.

Ettől a talajféleségtől jelentősen eltér a Tisza jobb partján elhelyezkedő homokos talaj. A megye nyugati határától a Tisza felé haladva egyre inkább növekszik a homok humuszréteg tartalma és a víztartóképeség. A homoktalajok legnagyobb részét hullámos felszínek, ezért egyes helyeken erősen ki vannak téve káros erózió hatásának. A homokterületek tulajdonképpen szőlő- és gyümölcsstermelésre a legalkalmasabbak, de egyéb növények is megteremnek rajta /rozs, káposzta, burgonya/.

Éghajlat. Az egész ország éghajlatát megszabó kontinentális, sárt medence jelleg Csongrád megyében több tekintetben

szélsőséges klímát idéz elő. A kontinentális éghajlat legfőbb jellemzőségei az időjárási kilengések: az erős hőmérsékleti különbségek, a tél és nyár, aránylag csekély csapadékmennyiség nyár eleji maximummal, sok napsütés, csekély felhőzet, valamint késői és korai fagylehetőségek. A legmelegebb nyári hónap, a július 22° átlaghőmérsékletű, a leghidegebb hónap, a január pedig -1° , így az átlagos évi ingadozás 23° , az ország megyéi közül a második legingadozóbb éghajlatu megye. Kedvesőtlen hatások a hosszantartó nyári szárazságban és a kora tavaszi fagyokban jelentkeznek. Kedvező tényező a 2000 órát meghaladó nap fénytartam és a 3200° felett lévő hősszeg, valamint az igen hosszú tenyészeti időszak. A 20° -on felüli középhőmérsékletű napok száma eléri a 77-et és a május-szeptemberi fő tenyészidőszakban a növények 1237 napsütéses órában részesülnek.

Tehát éppen ez a tényező, a hő és a napfény, ami jelentős a megye mezőgazdasági termelése, a tájkultúra kialakítása szempontjából.

Csapadék. Az évi csapadék mennyisége 586 mm. Ebben évről-évre azonban nagy ingadozások mutatkoznak, 348 mm-től 967 mm-ig. A csapadék a gyümölcstermelésre általában elegendő, a viszonylagos csapadékesegénység elsősorban a szántóföldi növénytermelést érinti károsan. A valószínűségi adatok azt mutatják, hogy a mezőgazdasági termeléshez szükséges nyári eső mennyiségre nem mindig lehet számítani. Éppen ezért a szántóföldi növénytermesztés területén, ahol ez lehetséges, az öntözés bevezetése fontos feladat.

Összgezve tehát: A természeti viszonyok bizonyos mértékig sajátosak ezen a tájon. Vannak tényezői, amelyek kedvező

zók /hő, napfény/, mások kevésbé kedvezőek a mezőgazdasági termelés szempontjából /kevés csapadék, homokos talaj/. Mindezek a tényezők együtt lehetővé teszik a megye specializálódását a gyümölcs- és zöldségtermelésre. A magas hő- és napfénytartam lehetővé teszi, a homokos talaj megléte pedig annyiban járul hozzá a nagyobb munkaigényességű gyümölcstermelés elterjesztéséhez, hogy ezt a homokot így a legjővedelmezőbb kihasználni.

2./ A zöldségtermelés szerepe a megyében.

Mielőtt erre a témára rátérnék, bevezetőül itt bizonyos magyarázat szükséges. A zöldség fogalmába itt most minden zöldségfélélt beleveszünk /pl. a hagyma, fűszerpaprika is/, ide tartoznak a primőrárak és a szezonban termelt zöldségfélék. Az adatok ugyanis többségükben nem bonthatók széjjel egyes zöldségfajtákra. Különösen nehéz az egyes zöldségfajták export irányainak felmérése. Bár ahol az lehetséges, az egyes konkrét zöldségfélések termelése és exportalakulása irányát is megpróbálom nyomonkövetni. Továbbá ebben a fejezetben dolgozom fel a konzervgyárak exportjának alakulását is, ami ugyancsak nehéz, hiszen nem biztos, hogy minden esetben fel van tüntetve, hogy zöldségféle konzervről van-e szó, vagy gyümölcs, illetve állati termékeket tartalmazó konzervről.

A megyében a zöldségtermelés igen fontos, mert:

1./ A megye teljes egészében ellátja önmagát zöldséggel /a burgonyát kivéve, amelyből behozatalra szorul./

2./ Hozzájárul más területek zöldséggel való ellátásá-

hoz, mert a megyében termelt zöldségfélék közel 86 százaléka kimegy a megyéből más területre.

3./ Fontos ipari nyersanyag, alapanyag a viszonylag fejlett konzervipar nélkülözhetetlen nyersanyaga.

4./ Jelentős export van belőle, a megyében termelt zöldség közel 50 százaléka a külföldre megy. Szerepe lehet és lesz a nemzetközi mezőgazdasági növénytermelési szakosítás megvalósításában.

5./ Jelentős a munkaerő lekötő szerepe, hiszen Csongrád megye nem nehézipari vidék és sokszor igen komoly gond a foglalkoztatottság biztosítása.

A megyében a már említett természeti viszonyok, napfényes órák száma nagy mennyiségű hősszeg, főleg a tenyészidőszakban lehetővé teszik a zöldségtermelést. A környék öntözési lehetőségei jók, van bőven víz, a viszonylag sík vidék is kedvező ilyen szempontból. A megyében pl. 1961-ben összesen 25 128 kh. terület volt az öntözőberendezéssel ellátott. Ugyanakkor csak 16 4% kh-at öntöztek ténylegesen. Ez is azt mutatja, hogy sokkal nagyobbak a zöldség, az öntözött zöldségtermelési lehetőségeink, mint amennyire kihasználjuk azokat. A megyében a zöldségtermelés már igen régi és igen híres mezőgazdasági ág, amiben jelen ^{tevé}szerepet játszott a kedvező természeti viszonyok mellett, hogy nagyon sok kisbirtokos, bérlő és földnélküli volt, a munkáskezeket foglalkoztatni kellett.

A zöldségtermelés területi problémái.

A zöldségtermelő területek megállapítása során abba a nehézségbe ütközünk, hogy ahányféle nyilvántartás, statisztika

tikai adat van, szinte annyiféle. Az egyik jelentésben pl. - ahol a megye mezőgazdasági termelésének vetésszerkezetét sorolják fel - a zöldség vetésterülete /zöldpaprika nélkül/ az 1958-as 20 100 kh-ról 1961-re 16 500 kh-ra csökkent. Tekintettel arra, hogy ez a terület az összes termelést, tehát nemcsak az árutermelést, magában foglalja, ez számunkra, akik ezt külkereskedelmi szempontból vizsgáljuk, nem abszolút fontos. Annál fontosabb azonban a leszerszáított terület nagysága, hiszen számmal szerződéses alapon termeltetik meg az exportra kerülő árukat. A megyében három szerv létezik, amely szerződéseket köt a zöldségtermelés terén. Ez a három szerv, a MFK, a konzervgyárak, Paprikafeldolgozó. A MFK általában a frissen elhasználásra, vagy exportra kerülő zöldségfélét, a Konzervgyár pedig a konzervvé feldolgozendó zöldségfélét vásárolja meg. A Paprikafeldolgozó pedig a fűszerpaprikának való nyerepaprikát vásárolja fel. Ezek az adatok állnak rendelkezésre, mégpedig négy év vonatkozásában.

A leszerszáított termésadó terület nagysága^{x/}

kh.

	1958	1959	1960	1961	1965 /terv/
MFK	8606	9332	11284	13972	20000
Konzerv	2957	4224	4334	4447	5780
Paprika	6148	5985	5650	5930	7000
Összes ter	17711	19541	21268	24349	32780
	100 %	110 %	120 %	138 %	185 %

A fenti táblázat azt mutatja, hogy a leszerszáított és termésadó terület globálisan a négy év viszonylatában 38 százalékkal növeke-

^{x/} A zöldségtermelés helyzete Csongrád megyében c. jelentés anyaga alapján.

dett. Ezen össz növekedési területen belül a MÉK által leszerződött terméscésterület 162 százalékra nőtt. Míg viszont a Paprika-feldolgozó területe 96 százalékra csökkent. A paprika terület ezen csökkenésének a következő okai voltak:

- a./ A viszonylag lassabban emelkedő exportszállítási lehetőségek.
- b./ A lényegében változatlan belső fogyasztás.
- c./ A jelentékenyen változó átlagtermések miatt változó készletek voltak.

A megyére vonatkozó mezőgazdaságfejlesztési terv az 1965 évre 32 780 kh-ra kívánja növelni a leszerződött terület nagyságát, tehát 185 százalékra. Ezen belül is különbözök a fejlődési ütemek.

Tervezett szerződésterület 1965-ben^{x/}

az 1958 = 100

MÉK	232 %
Konzervgyár	192 %
Paprika-feldolg.	113 %
Összes	185 %

A különböző százalékos területnövekedés első pillanatra furcsának tűnik, a MÉK felvásárlásai ugyanis a frissen értékesítendő szőlősfőlékre terjednek ki, ez viszont sokkal gyorsabban nő, mint a Konzervgyár, méginkább a Paprikafeldolgozó által felvásároltnál. A Konzervgyár által felvásároltnál azért nő gyorsabban, mert enne

^{x/} A Megyei Pártbizottság Mezőgazdasági Osztályának adatai.

nagyobb része belföldön kerül fogyasztásra, kb. 67 százaléka, itt szívesebben fogyasztják a termelési időnyben a friss zöldséget. A fűszerpaprika területe pedig azért nő viszonylag leglassabban, mert ez nem olyan tömegélelmiszeri cikk, mint a többi zöldség, hanem csak fűszerfélése, amiből sokkal kevesebb is elég.

Csongrád megyében felvásárolt zöldségmennyiség^{x/}
/vagonban, 1 vagon 100 q/

Felvásárló szerv	1958	1959	1960	1961	tervezett 1965
MÉK	4391	7752	6332	6504	12000
Konzervgyár	619	1261	1767	2052	3302
Paprikafeldolgozó 1938		2014	1788	1804	2450
Összesen	6948	11027	9887	10360	17752
Index	100 %	159 %	142 %	149 %	250 %

Csongrád megyében is érvényesül az a törvényszerűség, hogy nő a feldolgozott zöldségfélék aránya. A Konzervgyár által felvásárolt zöldségféle, bár kisebb abszolút terjedelme 1961-ben kb. 1/3-a a MÉK által felvásárolt zöldségmennyiségnek, azonban gyorsabban nő és így fokozatosan megnövekszik az aránya az összes zöldségféléken belül.

A következő táblázat azt szemlélteti, hogy hogyan nőtt a feldolgozott zöldség.

^{x/} A zöldségtermelés helyzete Csongrád megyében c. pártbizottsági jelentés alapján.

A feldolgozásra kerülő zöldség százalékos aránya a feldolgozásra
nem kerülő zöldségféléhez viszonyítva. x/

/fűszerpaprika kivételével/

1958	14 %
1959	16 %
1960	28 %
1961	32 %

A szerződéses termeltetésben felvásárolt áruk értékének
alakulása. xx/

/100 Ft-ban folyó áron./

Felvásárló szerv	1958	1959	1960	1961	terv	1965
MEK	151 040	212 202	289 480	288 560		480 000
Konzervgyár	92 835	115 714	138 759	184 300		286 000
Paprikafeldolgozó	114 543	129 642	137 351	146 300		200 000
Összes	358 418	457 558	565 590	619 160		966 000
Index	100	128	158	173		270

Ha ezt a három táblázatot összevetjük egymással, vagyis a szerződéses terület, a felvásárolt mennyiség, valamint a felvásárolt érték adatait, azt látjuk, hogy leggyorsabban a termelési érték adatok nőnek, mert ez a termelt mennyiséget, valamint az árváltozást és a nagyobb értékű zöldségek felé tolódó szerkezetváltozást egyaránt magába foglalja.

x/

xx/ A zöldségtermelés helyzete Csongrád megyében c. pártbizottsági jelentés alapján.

Csongrád megye zöldségexportjának alakulása.

A következő táblázat mutatja a zöldségexport alakulását valamennyi exportálandó zöldség cikkféleség vonatkozásában.

	1958	1959	1960	1961
Vöröshagyma	116 225,60 q	211 241,62 q	szárított 201 181 812 q	szárított 40 78 493,22 q
Piklers	2 257		+por 20	
Fokhagyma	3 496,16	4 122,61	17 493	15 199,28
P.gyökér	1 329,32	4 522,83	5 562	1 097,75
Sárgarépa	95,97	700,76	84	121,80
Dughagyma		1 000	1 682	-
Kelkáposzta	33,98	1 979,42	2 572	-
Zöldborsó	140,86	688,47	480	1 081,60
Fejes káposzta	1 767,19	7 015,65	5 640	1 323,40
Ujburgonya	22 459,12	25 006,10	10 083	28 226,84
Uborka	2 715,52	2 467,40	201	1 603,70
Zöldbab	238,16	181,65	-	36,70
Paradicsom	6 143,03	5 831,98	5 341	3 717,30
Fehér paprika	10 823,71	10,800,20	11 015	39 479,77
Görögdinnye	5 485,48	2,032,62	3 694	4 576,22

Paradicsompaprika	6 236,92	10 838,92	10 002	-
Cékla	-	-	-	-
Karfiol	661,59	278,54	3 800	107,19
Zöldhagyma	-	-	-	135
Karaláb	5 118,72	5 303,89	12 131	16 305,92
Hónapos retek	1 149,42	1 269,02	4 611	5 617,02
Fejes saláta	284,98	2 289,02	3 283	8 095,68
Spárga	-	17,23	1	228,50
Főzötök	-	-	-	54,41
	187 459,09	297 653,94	279 658	205 541,73

Az előző táblázat részletesen felsorolja azokat a zöldségféléket, amelyeket a megyéből exportálnak. Itt most foglaljuk röviden össze.

Az elmúlt néhány év összes zöldségexportjának alakulása. ^{II/}

q-ban

Év:	Mennyiség:	1956 %-ban
1956	127 466, 07	100 %
1957	adat nem áll rendelkezésre	
1958	187 459, 09	147 %
1959	297 653, 94	235 %
1960	279 658, -	220 %
1961	205 541, 73	162 %

Mint ebből az Összesítő táblázatból látszik, a megye zöldségexportja növekvő tendenciájú, azonban az 1960, valamint az 1961-es évben bizonyos visszaesés volt. Ez a visszaesés lényegében nem a külföldi piacokon bekövetkezett csökkenő értékesítési lehetőségek-ből adódik, hanem kedvezőtlen időjárásból. Az 1960 és az 1961-es évre vonatkozólag rendelkezésre állnak az export tervszámok is és a teljesítés és a tervszámok egybevetéséből kiderül: ^{XX/}

Év	Exportterv/vagon/	teljesítés/vagon/	teljes terv
1960	2 967	2 797	94 %
1961	3 198	2 055	64 %

^{II/} A Csurgóvármegyei MEK adatai alapján
^{XX/} - " -

Ezekben az években nem sikerült az exporttervet teljesíteni, 1960-ban csak 6 százalék volt az elmaradás, 1961-ben azonban 46 százalék. Az első évben, ill. 1960-ban, az elmaradás a zöldségexportban viszonylag kisebb, nagyobbbrészt a hagyma exportterv nem teljesítéséből fakadt. Ennél nagyobb a tervek nem teljesítése, ha nemcsak a zöldséget, hanem a gyümölcsöt is számbavesszük, így a tervtől való lemaradás 15 százalékos. Ami nagyrészt az őszibarackexport kieséséből adódott /tervezett 225 vagon helyett 6,5 vagon exportáltak./ Az 1961-es mintegy 46 százalékos exportlemaradás lényegében a hagyma-exportterv nem teljesítésével van kapcsolatban. Az eredetileg 2000-re tervezett helyett mindössze 785 vagonnal exportáltak a megyéből.

A következő táblázat azt mutatja, hogy a különböző zöldséget felvásárló, értékesítő, illetve termelő szerv milyen arányban exportálja a felvásárolt termékeket.

Az export aránya az értékesítésből %
%-ban

Felvásárló szerv	1958	1959	1960	1961	1965. évi terv
MÉK	18	22	25	33	35
Konzervgyár	57	56	56	65	66
Paprikafeldolgozó	42	38	46	51	55

Összefoglalóan elmondhatjuk, hogy a megyében felvásárolt zöldségféléknek /konzerv, zöldség- és gyümölcsféléknek/ kb. 50 százaléka külföldi piacokra kerül. Ennél az aránynál valamivel

x/ A zöldségtermelés helyzete Gyöngyös megyében PB-ijelű

nagyobb a konzerv és fűszerpaprika exportja. Ez érthető is, hiszen a konzerválás lehetővé teszi a nagyobb hatósugarú szállítását. Ez különösen azért fontos, mert a konzervekkel sokkal nagyobb munkamennyiséget "adunk el", mint a friss zöldségekkel. Viszont arra törekedni, hogy zöldséget és gyümölcsöt csak konzerv formájában exportáljunk, nem helyes és nem is lehetséges.

Versenytársaink a zöldségfélék exportjában.

Itt most csak éppen néhány szóval érintjük azt a fő fejlődési tendenciát, amit más helyen csak elvileg érintettünk, mégpedig azt, hogy a különösen hő- és napfényigényes zöldségfélék exportja nő gyorsan, szemben a gabonafélék és állatok, vagy állati termékek exportjával. A zöldségfélék közül kiemelhető, mint legfontosabb és ezen keresztül érzékelhető ez a jelentős fejlődés és exportverseny.

Korai friss paradicsom-exportáló országok és exportjuk^{x/}

/1000 tonnában/

Ország:	1957	1958	1959	1960
Olaszország	74,1	75	57,4	63,8
Hollandia	123	133	158,8	163
Spanyolország	22,2	23,8	25,4	28,2
Franciaország	1,7	3,6	5,6	11,8
Bulgária	59,3	102,4	150,7	205

A táblázat tehát azt mutatja, hogy a kedvező természeti feltételekkel rendelkező országok rendkívül gyorsan növelik exportjukat, ami

^{x/} A Csongrád megyei MTK-től kapott adatok alapján.

igen komoly versenyre vezet ezek között. A szocialista országok közül legjelentősebb zöldségexportőr és így legjelentősebb versenytársunk Bulgária. Bulgária rendkívül gyors ütemben növelte és növeli friss zöldségexportját és ami igen fontos, ingadozásoktól mentesen.

Bulgária friss zöldségexport alakulása.^{x/}

tonnában

1955	110 874	1959	352 653
1956	149 538	1960	442 824
1957	134 471	1961	522 349
1958	247 816		

A fenti adatok világosan mutatják, hogy Bulgária milyen óriási fejlődést ért el a zöldségexportban, 6 év alatt csaknem ötszörös a növekedés. Szerepet játszik ebben talán az is, hogy Bulgária sokkal nagyobb mértékben szocialista országokba exportálja a friss zöldségfélét, mint Magyarország. Bulgária friss gyümölcs- és zöldségexportjának egészen más az exportiránya, mint hazánké, mégpedig azáltal, hogy termékeit csaknem 90 százalékban szocialista országokba szállítja. Ilyen természetű exportjának csak 5 százaléka megy az NSZK-ba és 1 százaléka Ausztriába. Míg viszont nálunk kb. 50-50 százalék aránnyal szerepelnek a szocialista, illetve a tőkés országok.

A zöldségfélék főbb vásárlói.

Ebben a fejezetben röviden áttekintենк a megyéből exportált zöldségfélék főbb piacait. Itt azonban előre kell valakit

---

x/ Vűnsna Torgovija Szófia, 1962. 3. sz. 10. old.

bocsátani. A hagyma és a fűszerpaprika is a zöldségek körébe tartozik, tekintettel arra, hogy ezekkel külön részekben foglalkozom, ezért itt ezeket nem érintem. Ugyancsak különbséget kell tenni a friss zöldségexport és a konzervekké feldolgozott export között. Először a friss zöldségexport relációval szeretnék foglalkozni.

Főbb zöldségpiacainkat lényegében három fő csoportra lehet osztani:

1./ Első csoportba tartoznak azok az országok, amelyek szinte minden, a megyéből exportált zöldségfélét vásárolnak tőlünk nagy mennyiségben és rendszeresen /NDK, Csehszlovákia/.

2./ Második csoportba tartoznak azok az országok, amelyek néhány kiemelt zöldségfélét, hagyma, fokhagyma, zöldpaprika, pritaminpaprika, nagy tömegben, sokszor még a szocialista országokénál is nagyobb tömegben és rendszeresen vásárolnak tőlünk. Ilyen országok az NSZK, Ausztria, Svájc.

3./ Végül az országok harmadik csoportja nagyjából csak vörös vagy fokhagymát vásárol kisebb mennyiségben és eléggé rendszertelenül. Ilyenek Anglia, Hollandia, Norvégia, Belgium és a többi országok.

A következő táblázatban érzékeltetni szeretném a megye zöldségexport irányait az 1960-as évben. Ez csak egy év, s így csak többé-kevésbé pontos mutatója az export relációknak, sajnos azonban csak ez az egy tábla állt rendelkezésemre, amely a zöldségfélék nagyobb körét öleli fel. Ennek ellenére ez a táblázat véleményem szerint hűen fejezi ki az export főbb irányait. Az egyes évek a piacaink harmadik formájánál mutatnak jelentősebb eltéréseket, egyes években vásárolnak, más években pedig nem.

Az 1960-as év zöldség export relációja /q-ban és %-ban. x/

Cikk:	Importáló országok:				
	Csehszl.	NDK.	NSzK.	Ausztria	Svájc
vöröshagyma	28874	6276	61846	11222	13882
f okhagyma	5539	2726	350	2780	304
ujburgonya	6040	4043	-	-	-
hónapos retek	2517	2095	-	-	-
paradicsom paprika	403	122	7848	788	436
zöldpaprika	844	1097	8786	182	106
karaláb	8773	3220	139	-	-
saláta	2189	1094	-	-	-
paradicsom	2108	2055	883	295	-
összes q-h	57267	22728	79852	15267	14678
Össz. exp. %	23	10	31	7	5

	Anglia	Kuba	Hollandia	USA	SzU.	Dán	Norvég
vöröshagyma	9740	21229	12000	-	4131	5004	3580
fokhagyma	200	3001	550	1166	-	-	220
ujburgonya	-	-	-	-	-	-	-
hónapos retek	-	-	-	-	-	-	-
paradics.paprika	-	-	-	-	-	-	-
zöldpaprika	-	-	-	-	-	-	-
karaláb	-	-	-	-	-	-	-
saláta	-	-	-	-	-	-	-
paradicsom	-	-	-	-	-	-	-
összes q-h	9940	24220	12736	1166	4136	5004	3580
Össz. exp. %	3	10	5	0,4	1,5	1,8	1,3

x/ A csongrád megyei MŰK kimutatásai alapján.

Mint a táblázatból kitűnik, a legjelentősebb vásárlója a megyei
szőlőtermékeknek a Német Szövetkezeti Köztársaság, utána Csehszlo-
vákia, stb. Ebben az évben jelentős vevőként jelentkezett Kuba is,
százalékos arányát tekintve a harmadik helyre zárkozott. /Az előző
években Kuba egyáltalán nem vásárolt tőlünk hagymát./

III.

A hagymaexport alakulása.

1./ A hagymatermelés szerepe Csongrád megyében.

A világhírűvé vált makói hagyma termelésének meghonosodását nem tudjuk pontosan megállapítani, mert feljegyzések erre vonatkozóan nincsenek. A szájhagyomány az 1840-es évekre teszi a hagymának e vidéken való jelentősebb elterjedését. Az elterjedésben jelentős szerepet játszott e vidék kedvező természeti viszonyai. A hőmérséklet évi átlagban $11,6^{\circ}\text{C}$, napfénytartam 1962 óra, a csapadék évi 661 mm. Igen kedvező a Maros törmelékkupján lévő löszös talaj.

A hagymatermelés Makón és környékén kifejezetten kiegészítő gazdaságokban folyt. A kiegészítő gazdaságok, illetve a hagymát termelők száma az 1930-as években 3-4000 fő volt. Ennek az a magyarázata, hogy rendkívül nagy a munkaigénye. Ha figyelembe vesszük, hogy kb. 3-4000 kh volt a vetésterület, akkor azt látjuk, hogy egy főre kb. 1 hold jutott. A felszabadulás után is hosszú ideig azt tartották - még a kollektivizálás jelentős előrehaladása idején is, - hogy a hagyma kifejezetten kis gazdaságokban termelhető növény, kézi munkát igénylő és ez a munka nem gépesíthető.

A helyzet azonban az, hogy ez a munka is gépesíthető. Jelentősen előrehaladt a "hagymamindenos" gépkonstrukciójának tökéletesítése. A megyében már kb. 35 db. van és ebből 25 működik is. Egy hold hagymának - figyelembe véve azt, hogy a hagymát 3 éves

kultúrában termelik, összesen kb. 65-70 munkanap a kézimunkaerő szükséglete /megtermelés, dughagymatermelés, étkezési hagymatermelés együttes aránylagos kézi munkanap szükséglete./ Különösen nagy problémát jelent az, hogy mind a dughagyma, mind pedig az étkezési hagyma szedési ideje a mezőgazdasági munkák csúcsidejére esik. Ilyen körülmények között érthető, hogy a szövetkezetek kezdetben idegenkedtek a hagymatermeléstől, hiszen munkaerőhiánnyal küzdöttek.

A hagymatermelés gépesítése a termelés egymást követő fázisaiban különbözőképpen áll. A mag elvetése és a növényápolási munkák dughagymatermelésben kb. 70-80 százalékban gépesítettek, azonban a dughagyma szedésének gépesítése most van kialakulóban, egyelőre teljesen kézzel szedik. Az étkezési hagyma termelésében is még a gépesítés kezdetén vagyunk.

A hagymatermelés területének alakulása /termelt mennyiség/

A hagyma vetésterületének alakulása Csongrád megyében. x/

Év	Kh.
1955	5 138
1956	5 264
1957	6 729
1958	5 328
1959	6 299
1960	5 855
1961	6 216
1962	6 700

Mint a számokból látható, a vetésterület meglehetősen ingadozott.

---

x/ Csongrád megyei statisztikai jelentés. 1961. 108. old.

A termés mennyiség és az átlagtermés alakulása az elmúlt néhány évben. ^{x/}

	term. menny.	átlagtermés
1957	467 089 q	84 q/kh
1958	244 480 "	48 "
1959	533 180 "	84 "
1960	367 050 "	63 "
1961	334 100 "	53,7"

A termés mennyiségek jelentős hullámzása nagyobbraest a termésátlagok következtében alakult így.

A termelés távlati fejlesztésének problémái.

Tekintettel arra, hogy hazai hagymatermesztés exportja kizárólag a makói körzetből történik és ez a körzet adja az országos termelés mintegy 67 %-át, az ország hagymaexportjának és termelésének fejlesztését célszerű Makó körzetére koncentrálni. Ide kell koncentrálni, mert itt komoly hagyományokkal rendelkezik, a természeti viszonyok kedvezőek. Ez megmutatkozik pl. abban, hogy a termésátlagok az országos átlag felett vannak. ^{xx/}

	Megyei termésátlag q/kh	Országos termésátlag q/kh
Év:	1958 45,9	43,2
	1959 84,6	72,6
	1960 62,7	54
	1961 53,7	45,8

Általában kb. 8-12 q-val nagyobb e körzetben a kh-i termésátlag,

^{x/} Csongrád megyei statisztikai jelentés, 1961. 106. old.

^{xx/} Csongrád megyei MEK. adatai alapján

mint országosan. Ide kell koncentrálni a hagymatermelést, mert a makói hagymának világhíre van és ezt nem elaptalanul, hanem kiváló minőségével vita ki.

Indokolja még a termelés ide koncentrálnását az a körülmény is, hogy a gépek gazdaságos kihasználása, hatalmas dug-hagymaszárító és raktározó épületek építése, éppen a gazdaságos nagyüzemi termelés érdekében a hagymatermelés legyen Makó és környéke fő mezőgazdasági növénye.

Az 1931-40-es évek átlagában Délkelet-Alföldön volt az ország vöröshagyma területének 72,2 százaléka /Békés 15,2, Csongrád 57/. Ez az arány 1956-57-re 67 százalékra csökkent. A tulajdonképpeni értelemben vett makói hagymakörzet - ahonnan kivitelre kerül - Makó városára és néhány szomszédos községre korlátozódik. Az országban termelt mennyiségnek ez a körzet a felszabadulás előtt kb. 60 százalékát szolgáltatta, 1957-ben pedig csak 45 százalékát. A hagyma vetésterülete e körzetben is nőtt, de az országos növekedésénél lassabban. A körzetben ugyanis olyan nagy volt a hagyma vetésterületének az aránya, hogy nagyon nehéz volt a munkaerőszükségletét kielégíteni.

A gépesítés előrehaladásával - amelytől sajnos az idegenkedés elég nagy - lehetővé válik a körzet egyre nagyobb mértékű hagymatermelése. E fejlesztésre különböző terveket dolgoztak ki. A Csongrádmegyei Tanács megbízásából az FM. tervező vállalata elkészített egy tervdokumentációt. E tervek sokoldalúan elemezik a makói termőtáj feltételeit, gépesítés, növényvédelem, talaj, stb. szempontjából.

Táblázat a makói sárt hagymatermelési körzet fejlesztésére. x/

	1961	I. ütem	II. ütem
Vöröshagyma termelési terület ~~4432 kh~~	4432	5265 kh.	6000 kh
Össz. zöldségtermelés %-ában ~~61,5~~	61,5 %	64,6 %	65,9 %
Termésátlagok ~~65 q/kh~~	65 q/kh	70 q/kh	80 q/kh
Termésmennyiség ~~288080 q~~	288080 q	368550 q	480000 q
Term. érték ~~79,1 m.Ft.~~	79,1 mFt	98,2 m.ft.	123,5 m Ft.

Ezek az adatok a sárt makói körzetre vonatkoznak. A megyére vonatkozó hagymatermelési terv 10200 kh-ban állapítja meg a vetésterületet, amelyet 5 év alatt kell elérni.

A hagyma fogyasztása.

A hagyma mind vöröshagyma, mind zöld formájában rendkívül fontos tápláló növény, fűszerként is alkalmazzák különösen az északibb országokban. A korai zöld hagyma sok vitamint tartalmaz. A speciálisan magyar ételek, amelyeket a külföldiek is igen kedvelnek gulyás, paprikás, stb. el sem képzelhető hagyma nélkül. ~~Külföldön~~ is nagyon kedvelik, pl. Angliában 2-3-szor annyi hagymát fogyasztanak, mint hazánkban. Pontos szerepet játszik a hagyma ipari feldolgozásban is, konzervek, halkonzervek készítésénél használják fel, különösen az északabbra lévő nagy halászzattal foglalkozó tengerparti államok. A hagymát felhasználják még szárított hagyma készítésére is.

x/ Makói járás és Makó város mezőgazdasági fejlesztési javaslata /Tervdokumentáció./

A hagyma nemcsak tápanyagokat, vitaminokat tartalmaz, hanem ősidők óta használják mint gyógyászati növényt is. Több fajta betegség: malária, nyaki sárgydaganat, érelmeszesedés, stb. gyógyítására.

2./ A hagymaexport.

A fentebb említett okok következtében a világhírű magyar mákói hagyma igen keresett a világpiacon és exportunknak igen komoly tradíciója van. A felszabadulást közvetlenül követő években azonban exportunk súlyos jelentős mértékben visszaesett. Néhány számadat jól érzékelteti ezt az alakulást:

A hagymaexport alakulása^x /országos/

1934-38-as évek átlagexportja	2137 wg
1952-1956 "	1115 wg

az egyes években pedig:

1955	2011 "
1956	954 "
1957	1811 "
1958	1472 "
1959	2907 "
1960	2460 "

Az 1957-1960-as évek átlaga 2162 wg. Mint a táblázatból kiderül, az 1952-1956-os évek átlagexportja kb. a fele volt a második világháború előttinek és csak az 1957-1960-as évek átlagexportja mu

---

x/ Csongrád megyei MÉK adatai alapján.

ta felül egészen kis mértékben a háboru előttit. Az, hogy a felszabadulás után jelentősen csökkent a vörshagymaexportunk, feltétlenül helytelen irányzat volt. Különösen ha figyelembe vesszük azt, hogy a nyugateurópai országok, NSzK, Anglia, stb. voltak a fő vásárlóink, amely viszonylatban éppen ezekben az években jelentősen eladósodtunk. A hagyma a felszabadulás előtt is, ahogy az akkori statisztikai jelentésekből kitűnik, nemes valutát hozott az országnak.

Ez a csökkenés károsan hatott a spontán nemzetközi mezőgazdasági jellegű munkamegosztásban. Az igaz, hogy szerepe lehetett a hagymaexport csökkenésében a nyugateurópai tőkés országok elzárkózási politikájának is, azonban nagyon valószínű, hogy a mi szállítóképességeink csökkenése volt itt a döntő ok. A felszabadulás előtti időkben is nagyon gyakran előfordult, hogy bizonyos okok miatt nem tudott Magyarország elég hagymát szállítani, nem tudta a külföldi keresletet kielégíteni. Így pl. az 1936-os években amikor igen jó hagymatermés volt Mákó környékén - meghaladta az 5000 wg-t, csak 200 wagont tudtak exportálni, mert a szákhány megnehezítette azt. Márpedig igen kedvező volt a külföldi értékesítési lehetőség, pl. Londonban 5 hétig a holland hagyma beéréséig csak magyar hagyma volt a piacon. A másik fontos probléma volt, ami megnehezítette a külföldi értékesítést, hogy a szállítás nem történt egységes típus alapján. Nagyon nehéz volt a sok szétaprózott kistermelő sok fajtájú, kis tételeit egységes típusú exporttétellé alakítani. A hagyma külföldi értékesítése pedig igen fontos volt, hiszen sokszor 40-70 százaléka szabad vagy nemes valutáért történt. Ugyanakkor azonban, miközben a magyar hagyma a világ

piacon igen keresett cikk volt, a hagymatermelők nagyon sok esetben értékesítési nehézségekkel küzdöttek. A világgazdasági válság eredményeként létrehoztak egy szervezetet, "Makói Hagymakiviteli Egyesülést", amely az exportot volt hivatva lebonyolítani. A szabadkereskedelemről tehát rátértek az "egykéz" rendszerre. Ez azonban nem váltotta be a hozzáfűzött reményeket. Nagyon sok visszaélés miatt a termelők ellenszenvenestek vele, úgyhogy 1936-ban meg is szüntették. De a "szabadkereskedeleme" való visszatérés sem tartott sokáig, mert 1937-ben létrehozták a Mezőgazdasági Termelők Egyesült Szövetkezetét, a METEST, amit monopóliumnak is nevezték.

A harmincas években a hagyma értékesítése sokszor igen nagy nehézségekbe ütközött és ennek megoldására hozták létre a fenti intézkedéseket. A bajok gyökere azonban mélyebben volt. Részen abban, hogy a külföldi vásárlások erős ingadozást mutattak, éppen a tökéletes ciklus állásának megfelelően, részen pedig abban, hogy a magyar hagyma, mivel kisüzemekben termelték, ezért viszonylag drága volt.

Legfontosabb hagymaexportáló országok, versenytársaink.

Európában négy nagy vöröshagymaexportáló ország van, amelyekkel a világpiacon fel kell vennünk a versenyt.

Legfőbb hagymaexportáló országok és exportjuk súlya.^{z/}

/wagonban, 1 wg= 10 to/

Hollandia	18783,9 wg
Spanyolország	9009,4 "
Olaszország	2541 "
Hungaryország	2162 " /1957-60-as évek átlaga/
Egyiptom ^x	15000 " /1961-es év/ ^x

Legfontosabb vöröshagymát exportáló ország Hollandia, mégpedig hazánk hagymaexportjának több mint nyolcszorosát exportálja kb. 7000 hektárról, tehát közel 12000 kh-ról, amely megfelel hazánk vöröshagymatermelési területének. Hozzá kell tenni azonban azt, hogy az 1950-es év Hollandiában nagy termésű és így nagy exportu év volt és ez valószínű hosszabb időnek átlagában nem állja meg a helyét. Az 1955-1960-as 5 év átlagában 17000 wagon /becslési adatok alapján/ vöröshagymát termeltek Hollandiában. Bár az export adatok ez utóbbi évek átlagában sajnos nem álltak rendelkezésre, mégis levonhatjuk azt a következtetést, hogy Hollandia belföldi hagymatermelésének rendkívül nagy százalékát exportálja.

A nagyméretű hagymaexportot lehetővé teszi egyrészt az, hogy a termelési költségek alacsonyak, a magas termésátlagok következtében /kb. 180 q/kh, a magyar termésátlagnak közel a háromszoros/. Másrészt magas fokban gépesített a hagymatermelésük és kiváló raktározási viszonyaik vannak. Csaknem az egész készletüket korszerűen felépített, szabályozható hőmérsékletű és páratartalmu tárolóhelyiségekben raktározzák és a piaci viszonyoknak meg-

^{x/} Csongrád megyei MTK adatai alapján.

felelősen időben értékesítik.

Ugyancsak előkelő helyet foglal el a világ hagymatermelésében Spanyolország is. Termesztése salyátos, klimatikus viszonyaik miatt már mint nálunk, de ott is alapjában véve kézi erővel végzik a munkát. Önköltségük viszonylag kedvezőbb voltát az aránylag magas /126q/kh/ termésátlagoknak köszönhetik. Termőterületük igen magas - 50-56000 kh között ingadozik. Az igen nagy hazai fogyasztás teszi indokolttá az ilyen nagyarányú termesztést, mert a több mint 70000 wagon termésből mindössze csak 10000 wagon körüli mennyiség kerül exportra.

Olaszország hagymatermesztése mind területileg, mind pedig hozam tekintetében jelentős. Hagymatermelő területük 34000 kh, mintegy 33-36000 wagon hozammal. Termésátlaguk 94-120q/kh.

A környező államok hagymatermeléséről igen keveset tudunk. Elsősorban Lengyelország jelentős exportvonatkozásban is. A hagyma önköltsége alacsonyabb, mivel az étkezési hagymát egy éves kultúrában termesztik. A hagymaművelés gépesítésében azonban nem jutottak el a nálunk elért szintig, a környező országok egyikeben sem. A hagymavetés területén Románia foglalja el a legelőkelőbb helyet, 56610 kh/közel 5százöröse hazánk hagymatermelési területének/vetés területtel. Ennek ellenére jelentős kivitele nincs. Ennek valószínűleg az a magyarázata, hogy itt a hagyma igen fontos népelelmesési cikk, valamint a konzervek készítésére is igen sokat használnak fel.

Legfontosabb hagymaimportáló országok.

Nyugat-Németország, Anglia, Ausztria, Skandináv Államok a legfontosabb vöröshagymát importáló országok. Ezen belül is Nyugat-Németország és Anglia játszanak legnagyobb szerepet. Ezek mind a négy hagymát exportáló országtól jelentős tételeket vásárolnak.

<u>NSzK. importja</u>	<u>/1950-51. wagonban/</u>
Hollandiából	6918 %
Olaszországból	997,9"
Egyiptomból	3350 " /1961/
Spanyolországból	5,4"

Magyarország is jelentős tételeket szállított és szállít az NSzK-ba.

Magyar exportmennyiség wagonban x/

1937	499 wg /országos/	1957	516,5 wg
1955	324,6 " /negyeli/	1959	640,7 "
1956	271 "	1960	618,5 "

Mint látható, Magyarország az NSzK-ba irányuló vöröshagymaexportja kb. a negyedik helyet foglalja el és mind a felszabadulás előtti évekhez, mind pedig azután, kisebb hullámszásokkal emelkedő tendenciát mutat. Az, hogy ez hogyan fog alakulni az Európai Közös Piac szorosabb gazdasági együttműködése után, előre látni teljes pontossággal nem lehet. Nagyon valószínű, hogy, sajnos csökkenni fog. Márpedig az NSzK. igen fontos piacunk, hiszen évi össz vöröshagymaexportunknak /negyeli és valószínű országos is/ közel 1/3-a ide megy.

Anglia másik nagy hagymaimportáló ország. Anglia is,

x/ Valamennyi adat a Csongrád negyeli MŰK adatai alapján számolva.

mind a négy fő európai tőkés exportáló országból jelentős tételeket vásárol.

Anglia importja /1950-51-ben súlyegységben/x/

Hollandiából	8504,7 wg
Spanyolországból	6397,- "
Olaszországból	704,- "
Egyiptomból	3850,- " /1961/

A magyar vöröshagymaexport Angliába: x/

1934-ben	852 wg /össz. exp. 40 %/
1937-ben	1321 " /össz.exp. 59 %/
1955-ben	50 " /össz.exp. 2,5%/
1956-ban	—
1957-ben	—
1959-ben	355 " /össz. exp.10%/
1960-ban	97 "

A rendelkezésünkre álló rendkívül hűszagos statisztikai adatokból is kiderül, hogy Anglia szerepe jelentősen visszaesett hagymaexportunkban. A második világháború előtt sokkal nagyobb szerepet játszott, kivitelünk 40-50 százaléka oda ment egyes években.

Ausztria. Ausztria - bár nem tartozik a nagyobb hagymaimportáló országok közé, mégis meg kell említeni, mert a második világháború előtt jelentős piacunk volt. Ausztria hagymaimportja az 1935-37-es évek átlagához képest 1954-56-ig 50 százalékkal nőtt. Magyarország ide irányuló exportja azonban sajnos jelentősen csökkent. Az 1935-37-es évek átlagimportjának 32,5 százalékát adták az "un"

x/ Valamennyi adat a Csongrád megyei MFK adatai alapján számolva.

délkelet-európai államok. /Hazánk ennek kb. 1/2-ét adta./ Az 1954-56-os évek átlagában már csak 9,9 százalékát. Hazánk azon belüli aránya is jelentősen csökkent. Ausztria importjában Olaszország került előtérbe, a régebbi 14 százalékos részesedéssel szemben több mint 50 százalékos részesedéssel.^{12/}

Ausztriába irányuló makói vöröshagymaexport^{x/}

1937-ben	113 wagon
1955-ben	14,5 "
1956-ban	21,6 "
1957-ben	55 "
1959-ben	81,8 "
1960-ban	112,2 "

Az a datokból kitűnik az a tendencia, hogy nő a felszabadulás után makói hagymaexportunk Ausztriába. Ezen a példán talán valamivel meggyőzőbben bizonyítható, hogy az 1950-es évek hagymaexportjának óriási csökkenése a két világháború közötti időszakhoz képest nem a tőkés oldalról jövő elzárkózás következménye, hanem annak következménye, hogy hazánk az 1950-es években nem volt eléggé szállítóképes, nehézségek voltak a makói hagymatermelésben.

Ausztria senleges ország, közel is van hozzánk, tehát akkor is szívesen vásárolt volna tőlünk hagymát. A hagymaexportunk egyenletes növekedést mutat, s éppen ez bizonyítja, hogy volt és van lehetőség az export növelésére, ha nő az exportképességünk és csökken a hagymatermelésünk önköltsége. Ez utóbbi természetesen jelentősen csak ezután fog bekövetkezni, amikor nagyüzeművé válik a

^{12/} Die Bodenkultur 1958. 11. köt. 1. sz. 19. old.

^{x/} Csongrád megyei MEK adatai alapján.

termelés.

A tőkés országok köréből jelentősebb piacaink

még a következők^{x/}

<u>Svájc</u>	<u>Makói vöröshagyma importja</u>	<u>/wagón/</u>
	1937-ben	81 wg
	1955-ben	69,8 "
	1956-ban	17,5 "
	1957-ben	132,1 "
	1959-ben	40,7 "
	1960-ban	138,3 "
<u>Hollandia</u>	1955-ben	934 "
	1956-ban	101 "
	1957-ben	35 "
	1959-ben	397 "
	1960-ban	120 "
<u>Svédország</u>	1937-ben	46 "
	1955-ben	120 "
	1956-ban	—
	1957-ben	82,2 "
	1959-ben	128,5 "
	1960-ban	34,8 "
<u>Norvégia</u>	1937-ben	9,8 "
	1960-ban	35,8 "
<u>Dánia</u>	1960-ban	50 "

A szocialista országok közül a legfontosabb piacok a következők:

Csehszlovákiaba irányuló makói vöröshagymaexport

1955-ben	314,7 wagon
1956-ban	63,8 "
1957-ben	349,5 "
1959-ben	34,9 "
1960-ban	288,7 "

^{x/} A Csongrád megyei NÉK adatai alapján.

<u>NDK.</u>	1955-ben	100 wagon
	1956-ban	113,3 "
	1957-ben	130 "
	1959-ben	36,98"
	1960-ban	62,76"
<u>Szovjetunió</u>	1955-ben	—
	1956-ban	22,39"
	1957-ben	58,68"
	1959-ben	—
	1960-ban	41,31"

Mint az eléggé hízagos statisztikai adatokból is kitűnik, legfőbb vásárlónk a szocialista országok közül Csehszlovákia, amely messze megelőzi az NDK-t. A többi szocialista országok /Bulgária, Románia, Lengyelország/ ezek nem vásárolnak tőlünk, mert maguk is önelátók.

A makói vöröshagyma exportjának alakulása

tőkés, szocialista országok bontásában. x/

Év	Tőkés országok mennyiség wagon össz.exp. %		Szocialista országok mennyis.wagon össz.exp. %	
1955	1612,9	79	414,7	21
1956	411,1	67	199,5	33
1957	821,8	60	538,2	40
1959	1643,7	81	386	19
1960	1206,6	75	392,7	25

A fűszerpaprika exportja.

1./ A fűszerpaprika termelése.

A paprika magyarországi megjelenése nem teljesen tisztázott. Nem annyira a megjelenésének időpontja, mint inkább megjelenésének körülményei. A legáltalánosabb vélemény az, hogy a paprikát Magyarországra a hódító törökök hozták a XVI. században, mégpedig állítólag a maláriás megbetegedések hatásos ellenszereként. A rendszeres termesztése csak a török hódoltság után indulhatott meg és ez hosszú időn át nem haladta meg a saját szükségletre szánt házi fűszerpaprika kerti termesztésének alakját és kereteit. Nagyobb tömegű termelése csak később, a XIX. század első felében kezdődött és az 1880-as években, ha szerény méretekben is, de megkezdődött exportja.

A magyar fűszerpaprika termesztésével csaknem kizárólag kis- és törpebirtokosok foglalkoztak. Ezek ugyanis családjuk munkaerejét a sok kézimunkát kívánó paprikatermesztéssel jól tudták értékesíteni. A paprika szántóföldi termesztése először Szegeden honosodott meg, s innen terjedt át a dunaparti Kalocsa és Fajsz környékére.

A magyar kormány ezt a két paprikatermesztésre legalkalmasabb vidéket - a tultermelés veszélyének elhárítására, illetve a kis- és törpegazdaságtól megélhetésének biztosítása végett - 1934-ben zárt paprikaterületnek nyilvánította és a paprikatermelést engedélyhez kötötte. Ez nem volt más, mint a tőkés állam beavatkozása

a gazdasági életbe a termelés anarchiájának bizonyos foku kiküszöbölése érdekében.

Táblázat a két körzet terület és termelők számának arányáról. x/

Év	Szeged		Kalocsa		Összesen	
	terület kh	termelők száma	terület kh	termelők száma	terület kh	termelők száma
1934	7181	6920	3896	5639	11080	12559
1935	6725	5435	2965	3820	9690	9255
1936	5966	5817	2807	4252	8773	10069
1937	6282	5424	2890	4418	9172	9842
1938	7188	6913	4240	5710	11428	12623

Ez a táblázat azt mutatja, hogy a két zárt körzet közül a szegedi volt a nagyobb, mégpedig kb. kétszer akkora területen termesztettek fűszerpaprikát, mint a kalocsai körzetben. Megmutatja továbbá azt is, hogy egy-egy termelő kb. egy hold fűszerpaprika termelésével foglalkozott.

A földnélküliség és a bérleti rendszer kényszerítette a bérlőket arra, hogy minél intenzívebben használja ki a rendelkezésére álló földterületet. A természeti feltételek pedig lehetővé tették, hogy Szeged környékén kifejllesszék a paprikatermelést.

A paprikatermesztés fejlődését jelentősen befolyásolta az, hogy Szeged a kisbirtokok hazája volt. Az 1936-37. évi felmérések alapján a fűszerpaprika termesztők 85-90 százaléka 5 kat. holdnál kisebb birtokkal rendelkezett. 1914-ben Szegeden 11678 gazdaság volt, ebből törpegazdaság, vagyis 5 holdnál kevesebb saját, illetve bérleti földdel rendelkező 7736 család. A kisgazdaságok száma /5-től

x/ A Paprikafeldolgozó kimutatása alapján.

30 holdig/ 3389 család, azaz összesen 11125 gazdaság. Ezek a kis- és törpe, vagy bérleti gazdaságok Szeged 141.775 kat. holdnyi határából 110.000 kat. holdat jelentettek. Az össz földterület 51,3 százaléka volt örök föld, 48,7 százaléka a város tulajdonát képezte és jórészt hozsulejáratu kisbérletben, szellérek művelése alatt állott. Ezek a földbirtokviszonyok már a XVIII. században is kb. ad^xa voltak, megváltozásukra csak 1945 után kerülhetett sor.^{13/} A kisbirtok, illetve bérleti rendszer megléte kényszerítő erővel hatott a nagy munkaigényű paprikatermelés irányába, ugyanakkor a paprika magas jövedelmezősége pedig maga is hozzájárult ehhez a folyamathoz. Ekkora jövedelmet más termény termesztésével elérni nem lehetett. Dr. Bálint Sándor professzor "A szegedi paprika" c. könyvében 1 kh. fűszerpaprika tisztajövedelmét az első világháboru előtti időben 2-300 aranykoronára becsülte.

A már említett társadalmi, gazdasági tényezők mellett /török megszállás, bérleti rendszer, jövedelmezőség/ jelentős szerepet játszott a paprika e vidéken való elterjedésében a természeti /talaj, éghajlati/ tényezők is. A paprika hazánkban nagyjából mindenütt megtermelhető, azonban, mint a meleg éghajlat szülötte, szín, íz és szagtanyagait Magyarországnak is csak legelőgobb, legnapsütöttebb részein fejleszti ki abban a mértékben, amely a magyar fűszerpaprika kiváló minőségére jellemző. A paprika termesztésére annál alkalmasabb valamely vidék, minél hamarabb felmelegszik a talaj tavasszal és minél hosszabb az ősz. Rendkívül fontos, hogy a növény augusztustól október végéig mennél több ér-

^{13/} Adatok: Péntes István készülő "Szegedi fűszerpaprika" c. kandidátusi disszertációjából.

lelő melegeket kapjon és hogy erősebb őszi fagyok minél később jelentkezzenek.

A paprika ültetésétől érés kezdetéig jó elosztású és elegendő mennyiségű /150-180 mm/ csapadékot is megkíván. A paprika Szeged környéki rohamos elterjedését több ízben szakították meg a kapitalizmus agrárválságai és egy ízben a spanyol paprika behozatala. A meglehetősen nagy árhullámozás, a természeti csapások a spanyol fűszerpaprika hazai piacokon való térhódítása, az első világháborút követő infláció, sokszor megnehezítette a magyar fűszerpaprika termelését és igen komoly területi és termelt mennyiségi ingadozásokhoz vezetett. Természetesen legérzékenyebben a kisbirtokosokat és a törpebirtokosokat érintette az anarchikus áralakulás, mert megélhetésüket veszélyeztette. Erélyesen követelték tehát a spanyol paprika kizárását, a paprika minősítésének bevezetését, valamint a hamisítás és keverés elleni szigorú eljárást.

Termelési terület és termelt mennyiség.

A termelési terület Csongrád megyében viszonylag nem mutat nagy ingadozást. A felszabadulás előtti években évi átlagban 6000 kh körül volt a tenyésztőterület, országos szinten pedig ennek kb. a duplája, 12 000 kh. Jelentős területcsökkenés nem következett be a második világháború alatt sem.

Év	tenyésztőterület /Csongrád megyében/x/
1942	5054 kh
1943	8089 "
1944	5499 "

x/ Paprikafeldolgozó Vállalat adatai alapján számítva.

Ez a visszaesés a 30-as évek átlagterületének közel 50 százalékkal való csökkenését jelentette. E visszaesésnek döntően a háború volt az oka, a háború után a vetésterület nagyon nehezen, azaz csak 1956-57-ben tudta elérni a háború előtti szintet. Ebben jelentős szerepet játszott egyrészt a kötelező beszolgáltatás, másrészt a helyi árpolitika. A kötelező beszolgáltatás pl. figyelmen kívül hagyta a táj jellegét. Szeged és környéke számára is a vetésterületek arányos elosztását írták elő. Ez azt jelentette, hogy a paprikaföldek után épp úgy kellett búzát, kukoricát, must, stb-t beszolgáltatni, mint egyéb földek után. A fűszerpaprika termelésével azonban nem lehetett helyettesíteni a más természetű beszolgáltatási kötelezettséget. A fűszerpaprika árát olyan alacsonyan állapították meg, hogy veszteséges volt a paprikatermelés, sőt búzát, kukoricát érdemesebb volt termelni. A fenti tényezők következtében még az ősi paprikatermesztő családok is kénytelenek voltak alkalmazkodni a beszolgáltatási előírásokhoz és ennek megfelelő termelési szerkezetet hoztak létre. A fűszerpaprika termesztése ilyenformán egyre inkább háttérbe szorult, helyét a kukorica és egyéb beszolgáltatásra kerülő növények foglalták el.

A termesztek és a feldolgozó vállalatok komoly harc árán érték csak el azt, hogy a paprikaföldek után megszüntették a beszolgáltatást és rendezték az árakat is. Az árrendezés következtében 1 q nyers elsőrendű paprika árát a korábbi 100 Ft-ról 400 Ft-ra emelték.

Ezek az intézkedések alapvetően elősegítették a fontos gazdasági növény termesztésének fejlődését.

Év	Termelési terület /Csongrád megyében/x/		
1952	4850 kh	1957	6453 kh
1953	5150 "	1958	6154 "
1954	5103 "	1959	5993 "
1955	5187 "	1960	5800 "
1956	5456 "	1961	6127 "
		1962	6500 "

A fejlődés újabb, magasabb foka most van kialakulóban. A létrejött szocialista mezőgazdaság a fűszerpaprika termelésének nagyüzemi lehetőségét teremti meg, a modern agrártechnika felhasználásával, öntözéssel és gépesítéssel.

A szövetkezeti gazdálkodásra való áttérés kezdetén találoztunk olyan törekvéssel, hogy mivel a fűszerpaprika nagyon munkaigényes, a munkaerőhiánnyal küzdő termelőszövetkezetek minél kevesebb fűszerpaprikára kössenek szerződést. Ezt a nehézséget azonban a termelőszövetkezetekben az egyéni anyagi érdekeltséget felhasználó jobb munkaszervezési és elosztási módszerekkel meg lehet oldani.

A fejlődés a fűszerpaprika termelésében nem elsősorban termelőterületnövekedést jelent, hanem mindenekelőtt azt, hogy sokkal gazdaságosabban állítsunk elő fűszerpaprikát. A fűszerpaprikánk minősége világviszonylatban kiváló, csak aránylag drágán termeljük.

A fűszerpaprika feldolgozott mennyiségének alakulása. x/

/Szegeden/

Év	Mennyiség q/	Év	Mennyiség q/
1932	23295	1955	18859
1933	23390	1956	13500
1934	18494	1957	20700
1935	21974	1958	28800
1936	27946	1959	30100
-	-	1960	31000
1952	20252	1961	37700
1953	14351	1962	32000
1954	20988		

A számadatokat elemezve, azt látjuk, hogy a Szegeden termelt fűszerpaprika mennyisége a rendelkezésre álló években csak 1957 után multa felül jelentősen az 1930-as évek átlagát. Bár nagy hullámzást mutat a terméssalakulás, mert az átlagtermések hullámsása nagy, mégis a felszabadulás előtti 1932-36 5 év átlagát, ami 23019 q volt, jelentősen túlszárnyaltuk az elmúlt 1958-62-es átlagával, ami 31920 q.

2./ Fűszerpaprika export.

A fűszerpaprika exporttal foglalkozó fejezetben részben a Csongrád megyei, részben pedig az összes országos exporttal foglalkozom. Erre a kettősségre szükség van, mert sok esetben nehéz elválasztani a kettőt egymástól, másrészt ezt lehetővé teszi, hogy az összes exportnak kb. az 50 %-a Szegedről történik. Termé-

x/ A Paprikafeldolgozó Vállalat adatai alapján.

szetesen az adatoknál igyekszem megjelölni, hogy megyeiről, vagy pedig országról van-e szó.

A fűszerpaprika szántóföldi termesztésének fokozatos fejlődése különösen az 1880-as évek után egyre több felesleget termelt, amelynek elhelyezéséről külföldi piacok megszerzésével kellett gondoskodni. A külföldi piacokon való elhelyezés igen nehéz volt, mert a termelés állandóan ingadozott és így az állandó külföldi igényeket nehezen tudta kielégíteni, másrészt a folytonos árhullámszás és spekuláció a biztonságos termelést lehetetlenné tette. A nemzetközi piacon a spanyol paprika komoly versenyt jelentett bevezetettséggel, olcsóbbaságával és akkor még jobb minőségével.

Ezen kétségekivül fennálló nehézségek ellenére, a magyar fűszerpaprika fokozatosan meghódította a külföldi piacokat.

A rendelkezésekre álló adatok alapján - amelyek 1901-től mutatják az országos fűszerpaprika kivitt - a következőkben lehetne az export mennyiség fő tendenciáit felvázolni. A kivittben határozott növekvő tendencia figyelhető meg.^{14/}

Az 1901-1918-ig eltelt időszak alatt az évi export 6169 q volt, ugyanakkor azonban igen jelentős volt az import, azaz 5387 q, tehát a kivitteli többlet mindössze 782 q-t tett ki, tehát alig 8 wagon.

A XX. század fordulójára a magyar fűszerpaprika piacai kiépülnek, főleg az Osztrák-Magyar Monarchiában, az USA-ban, valamint Németországban. A fűszerpaprika külkereskedelme jelentős hasznot jelentett, ezért az anarchikus, az évről-évre változó termelés veszélyeztette a piacokat. Részen ennek kiküszöbölésére,

---

14/ Pénzes István "Szegedi paprika" címmel készülő kandidátusi disszertációja alapján.

részben a maximális haszon biztosítása érdekében jelentős behozatallal is biztosították a kivitelt. Sőt voltak évek, pl. az 1912-1913-as év, amikor a belföldi rossz termések miatt a behozatal meghaladta a kivitelt. A behozott és olcsóbb fűszerpaprikát keverték a hazai örleményekkel és magyar paprikaként adták el. A spanyol paprika importja így jó üzletnek bizonyult, azonban rontotta kivitelünk hírnevét. A behozatal az első világháború utolsó éveiben megszűnt.

Az első világháború után a kedvező konjunkturális helyzet az export gyors emelkedését eredményezte, különösen 1924 és 1928-as évek között, amikor az előző évek exportjának közel kétszeresére növekedett. A tülterelési válság alatt jelentősen visszacsúszott, kb. az előző évek felére.

Táblázat a fűszerpaprika országos exportjáról. X/

Év	Mennyiség 10 to. wagonban		
1919	14	1929	65
1920	84	1930	75
1921	54	1931	77
1922	72	1932	98
1923	56	1933	107
1924	102	1934	42
1925	147	1935	66
1926	110	1936	104
1927	117	1937	245
1928	104	1938	271
		1939	225

A Csongrád megyei fűszerpaprika export adatai összefüggően csak 1935-től állanak rendelkezésre.

X/ A magyar fűszerpaprika termelése, feldolgozása és értékesítése....

Negyei export adatok. x/

1934-35 évek átlaga	13 050 q
1940-44 évek átlaga	1 714,2 q
1946-50 évek átlaga	4 835,6

Az 1952-es évtől kezdve részletesebb export adatok álltak rendelkezésre. ^{xz/}

Év	Negyei export q	Negyei őrölt fűszerpaprika termelése q.	Országos export q.
1952	16652	20252	26903
1953	5285	14351	15185
1954	8754	20988	15423
1955	7579	18859	14368
1956	2899	13500	7174
1957	6240	20700	13369
1958	15516	28800	31273
1959	12683	30100	33923
1960	13541	31000	28844
1961	17056	37700	32654
1962	16570	32000	

A fenti adatokból kiderül, hogy többé-kevésbé a megyéből exportált fűszerpaprika mennyiség is az országoshoz hasonlóan alakult, illetve ingadozott. A felszabadulás előtti negyei export aránylag nagyobb része volt az országos exportnak, mint a felszabadulás utáni időszakban.

A negyei fűszerpaprika export kb. 50 százaléka a megtermelt negyei őrölt fűszerpaprikának.

A fűszerpaprikaexport legfontosabb követelményei.

1./ A legfontosabb probléma a vevők mennyiségi igényeinek kielégítése. Elég gyakori az a jelenség, hogy sokkal többet el tudnánk adni a külföldi piacokon, azonban nem tudunk eleget szállítani. Így volt ez az 1961-es és az 1962-es gazdasági évben is. A feladat e téren nem annyira termelő terület, hanem inkább a termésátlag növelése. Sajnos a termésátlagokat tekintve jelenleg rosszabb helyzetben állunk, mint a felszabadulás előtt, mert míg 1931 és 1960-as évek között 30 év átlagában 25,27 q nyerspaprika termett kh-ként, addig 1945-1960 közötti 15 évben 23,03 q. Jelentősen le vagyunk maradva Spanyolországhoz, Bulgáriához képest is, mert ott 2-3-szor nagyobb a termésátlag. A jelentős devizaforrást jelentő fűszerpaprika exportot nem bízhatjuk az időjárásra. Rendkívül fontos az öntözés bevezetése. Sajnos még nálunk nem öntözik a fűszerpaprikát, Bulgáriában ellenben nincs olyan terület, ahol ne öntöznék.

2./ Növeljük a versenyképességünket azáltal, hogy olcsóbban termeljük. Ennek két oldala van, egyrészt a gépesítés fokozása, másrészt a termésátlag növelése. A negyében még kezdeti időszakában van a gépesítés. A paprikafeldolgozásban sokkal jobban állunk, a hasítást, tisztítást, szárítást korszerű, világszinten álló gépekkel végzik.

3./ A minőség javításában fontos a nemesített vetőmagellátás, amelyet a termelők a paprikafeldolgozó vállalatától kapnak. A minőség javításának fontos problémája a megfelelő időben, a hüvely teljes érettségi állapotában történő szedése és az, hogy

felfűszött állapotban utóérésen menjen keresztül. Ez az utóérés az élénkpiros szín növelését eredményezi. Ügyelni kell arra, hogy a paprika a szedésnél és felfűzésnél ne sérüljön meg.

A minőségi követelmény fűszerpaprikáinkkal szemben két irányu, attól függően, hogy milyen paprikát kíván a vásárló. A külföldi vásárlók részben ízesítő hatásáért vásárolja a magyar paprikát, ipari célokra /húsipari termékek fűszerezésére./ A vásárlók másik csoportja inkább az enyhén csipős, illetve csipésmentes paprikát keresi. Ezek a fogyasztók ugyanis elsősorban az élelmiszerek kellemes szaga, természetes eredetű festékananyagokként használják fel a paprikát. Ezen igényektől függően a nemesítés fő irányai a csipésmentes paprikák előállítása, valamint a nagy festékananyagtartalmúak kinevesítése.

4./ Nagyon szigorú törvények írják elő a fűszerpaprika egészségügyi követelményeit. Így pl. az USA be sem engedi az olyan paprikát, amelyben mikroszkóppal szőrt, molyt, egyéb tisztatlanságot, port, homokot találnak. A Szovjetunió is szigorúan megszabja, hogy a fűszerpaprika 5 milligrammnál több vasat nem tartalmazhat. Ezért nagyon kell ügyelni a paprika feldolgozásakor és szállításakor a tisztaságra.

Főbb exportőrök és versenytársaink.

A következő táblázat megmutatja, hogy melyek azok a legfontosabb országok, amelyek fűszerpaprikát exportálnak, akikkel tehát a nemzetközi piacon mint versenytársakkal számolni kell.

Exportált mennyiség tonnában. x/

I.						
Exp. ország	1957	1958	1959	1960	1961	5-év átlaga
Magyarország	1280	3100	3400	2900	3600	2856
Bulgária	2000	1800	1800	1500	2000	1820
Románia	900	600	600	500	500	620
Csehszlovákia	720	500	500	500	600	564
Jugoszlávia	1200	1000	1000	800	800	
Tőkés országok						
Spanyolország	3500	3700	3500	3700	3500	3580
Portugália	100	100	100	100	100	100
Görögország	150	150	150	150	150	150
Törökország	150	150	150	150	150	150
Marokkó	100	300	300	400	500	320

Hazánk tehát ezen 5 év átlagában a második helyen áll Spanyolország után. Versenytársaink - elsősorban Spanyolország és Bulgária - nem növelték az elmúlt években exportjukat. Tehát lényegében két fő versenytársunk van, Spanyolország és Bulgária, mert a többiek elenyésző, kismértékben exportálnak, sőt Románia, Csehszlovákia és Jugoszlávia exportja csökkenő tendenciát mutat.

Spanyolország fűszerpaprika exportja tekintetében viszonylag kedvezőbb helyzetben van, mint hazánk. Kedvezőbb a helyzete, mert olcsóbban termel, részben a jobb éghajlat, valamint az öntözésből fakadó magas terméshozadék következtében. Mindezek ellenére minőségben a magyar fűszerpaprikával /beltartalmat érve/ nem tud sikeresen konkurrálni, mert a mi paprikánk jobb minőségű.

x/ A Paprikafeldolgozó Vállalat adatai alapján.

Ami a színt illeti, a spanyol paprika élénkebb vörös és ezért pl. az USA-ban elsősorban ezt kedvelik. A paprika szárításában és feldolgozásában messze le vannak maradva tőlünk. A fő feladatunk tehát e téren, öntözéssel csökkenteni a paprika önköltségét és élénkebb színűvé nemesíteni, s így elérhetjük az exportunk fokozását.

A következő táblázat azt mutatja, hogy főleg mely országokba exportálunk. *Spanyolország*

1952-es export országok szerint ton-ban. x/

USA	3 389
Franciaország	625
Tunisz	296
Egyiptom	171
Kuba	136
Kanada	96
NSZK.	61
Uruguay	56
Francia Ny. Afrika	53
Anglia	36
Hollandia	30
Svájc	10

Mint a felosztásból látható, Spanyolország fűszerpaprika exportjának kb. 2/3 része az USA-ba megy.

Bulgária a másik fontos versenytársunk, az utóbbi években jelentősen növelte termelését és exportját. Előnye a mi paprikánkkal szemben, hogy az öntözés miatt 2-3-szor nagyobb az átlagtermés, mint nálunk. Bulgária aránylag nem régen exportál fűszerpaprikát, fűszerpaprika minősége valamivel gyengébb a miénkénél.

x/ A Paprikafeldolgozó Vállalat adatai alapján.

Bulgária exportjának mennyiségéről és irányáról sajnos nem áll rendelkezésünkre adat. Fontos feladat lenne ezen a területen - mivel a szocialista táboron belüli munkamegosztást érinti - megegyezni a bulgárokkal a fűszerpaprika termelés és export szakosodásában. Egyik országra nézve sem előnyös az, hogy egymással konkurálnak a fűszerpaprika eladásában.

Jugoszlávia fűszerpaprikája a miénkhez hasonló minőségű, kutatómód és gyártásuk elavult, öröleményük gyengébb és ezért kevésbé ismert. Exportfeleslegük nem számottevő, csökkenő tendenciájú.

Főbb vásárlóink.

A világhírű magyar fűszerpaprikát négy világrészre, csaknem 30 országba exportálják, jelentős mértékben hagyományos piacokra.

A felszabadulás előtti időszakhoz képest jelentős változás az, hogy legfontosabb vásárlónk a Szovjetunió lett. Ugyanakkor azonban megmaradtak hagyományos piacaink, mint pl. Ausztria, Németország, USA.

A kivitelünk fontos összesítő tagolása tőkés és szocialista viszonylatban azt mutatja, hogy rendkívül nagy a tőkés részesedés.

Táblázat a viszonylati bontásról /országos/x/

Év	Demokrati- kus orszá- gok to.	Tőkés országok to.	Tőkés az összes kivitel %-ában.
1952	1358,9	993,5	42
1953	987	808	44
1954	817,5	726,4	47
1955	427,8	926,9	68
1956	61,1	669,1	92
1957	221	1064	83
1958	1254	1869	60
1959	1173,6	2248,6	65,7
1960	394,4	2506	86,4
1961	678,5	2956,4	81,3

Összefoglalva tehát, míg általában külkereskedelmünk 2/3 része szocialista országokkal bonyolódik le, addig fűszerpaprikaexportunknál fordított a helyzet, 60-80 százalékban tőkés országokba exportálunk. A másik érdekes összefüggés az, hogy fenti időszakban nőtt a tőkés országokba irányuló kivitel súlya 1956-57-ben jelentős mértékben. Ennek az általánostól egészen eltérő irányzatnak az az oka, hogy fejlett tőkés országok "fizetésül" nagyobb mértékben fogadnak el ilyen különlegesnek számító élelmiszer jellegű cikket. Az 1956-57-es évben pedig kifejezetten arról van szó, hogy tőkés adósságainktól szabadulni igyekeztünk és így inkább tőkés piacra vittük a fűszerpaprikát.

A tőkés piacoknak viszonylagos és abszolút megnövekedése is alátámasztja azt a tényt, hogy fűszerpaprika exportunk x/ Paprikafeldolgozó Vállalat adatai alapján.

második világháború utáni jelentős visszaesése, amely 1952-ig tartott, döntően a mi szállítóképeségünkön múlott.

Az egyes főbb piacaink.

Szovjetunió egyik legfontosabb fűszerpaprika vásárlónk. A Szovjetunióban a fűszerpaprikát nagyjából az élelmiszeripar használja fel tartósított húsaik készítésére. Nem a szín, hanem a fűszerező íz, a zamat az elsőrendű fontossága, ez az oka annak, hogy a legcsipősebb paprikát vásárolja. Ez az igény kedvező számunkra, mert éppen azokat az őrleményeket lehet itt eladni, amelyek a nyugati piacokon a kisebb színező hatás miatt kevésbé értékesíthetők.

Exportunk a Szovjetunióba /országos/x/

Össz. export %-ban

1952	1037,9 to	44 %
1953	887	50 %
1954	737	47 %
1955	137	10 %
1956	0,6	0 %
1957	65,5	5 %
1958	1204	37 %
1959	1000	29 %
1960	30	1 %
1961	305	8 %

A Szovjetunió évi kontingenسه 1000 to körül alakult. Ezt a mennyiséget azonban sem 1955-56-57-es években nem tudtuk elérni /aminek okáról már volt szó/, sem pedig 1960-61-ben, amelyek igen rossz termésű ~~x~~évek voltak. Ez a csökkenés átmeneti jellegűnek tekinthető. Exportnövelésre bőven van lehetőség, hiszen a Szov-
x/ Paprikafeldolgozó Vállalat adatai alapján.

jetunió évi importja 2-2500 to körül van.

NDK. A szocialista országok közül másik fontosabb vásárlónk. A fűszerpaprikát fűszerkeverékek készítésénél használja fel, részben a húsipar, utóbb pedig a háztartások is. A háztartásokba való bevezetés most folyik, jelentős propagandát fejtünk ki annak érdekében, hogy a bors helyett egészségesebb fűszerpaprikát használják.

Exportunk alakulása /országos/^x

1952	200 to
1953	-
1954	0,5
1955	85,5
1956	30,4
1957	105
1958	50
1959	173,3
1960	268,9
1961	282

Mint a táblázatból kiderül, ez a propaganda már eddig is jelentős eredményeket ért el. Jelentősen megnőtt ide irányuló exportunk. NDK. importszükségletét teljes egészében Magyarországról fedezi.

A szocialista országok közül kisebb mértékben Csehszlovákia és Lengyelország vásárol még tőlünk fűszerpaprikát.^{x/}

Lengyelország		Csehszlovákia /országos/
1952	115 to	-
1953	100	-
1954	30	50
1955	45	160

^{x/} Valamennyi adat a Szegedi Paprikafeldolgozó Vállalat adatai alapján számolva.

Lengyelország	Csehszlovákia /országos/
1956 30 to.	0,1
1957 50	0,1
1958 0	0
1959 0	0
1960 60	35
1961 50	40

Lengyelország még aránylag rendszeresebben és viszonylag nagyobb mértékben vásárol, mint Csehszlovákia. Ennek az az oka, hogy az utóbbi maga is termel.

A tőkés országok közül legfontosabb vásárlóink a következők:

Ausztria. a magyar fűszerpaprika egyik legstabilabb és legjelentősebb fogyasztója. A magyar fűszerpaprika fogyasztásának komoly tradíciói vannak, ami a XIX. század végén az Osztrák-Magyar Monarchia idején alakult ki. Az osztrákok szeretik a magyar fűszerpaprikát és ezért konyhatechnikájukban is komoly helyet kap, bár főként az ipar területén használják fel. Főleg a csenőge - és édesnemes fajtákat vásárolják, az erősebb örleményeket már nem szeretik. Viszonylag sokat fogyasztanak, az osztrák piac stabilnak látszik.

Importunk a felszabadulás előtti néhány évben. x/
tonnában /országos/

1930	350 to
1931	386
1932	412
1933	339
1934	151
1935	219
1936	218
1937	190
1938	284

Mint a táblázatból kiderül, igen jelentős fogyasztónk, hagyományos piacunk volt Ausztria a 30-as években. Összes exportunknak volt idő, amikor 50 százaléka is Ausztriába történt.

Táblázat az exportunk alakulásáról. ^{xx/}
tonnában /országos/

1952	415,7 to	
1953	448,7	
1954	304,5	Ausztria össz. fűszerpaprika importja to.
1955	391,2	
1956	256,9	
1957	366,9	550 to
1958	441,1	580
1959	504,4	610
1960	552,7	760
1961	580,1	850

A számokból látható, hogy a felszabadulás előtti évekhez képest jelentősen, kb. 2-szeresére nőtt Ausztriában irányuló paprikaexportunk.

A Német Szövetségi Köztársaság. Németország már a háboru előtt is az egyik legjelentősebb fogyasztója volt a magyar fűszerpaprikának, az NSZK. importja ezen hagyományok alapján fejlődött tovább.

Táblázat az export alakulására. ^{xx/}

Felszabadulás előtt		Felszabadulás után		Rét Németország adatai együtt
1930	129 to	1952	119 to	319 to
1931	111	1953	176	176

xx/

xx/

Felszabadulás előtt		Felszabadulás után		Két Németország adatai együtt.
1932	135 to	1954	173 to	173,5 to
1933	110	1955	315,5	401
1934	114	1956	105	135,4
1935	142	1957	379	484
1936	182	1958	485,8	508,8
1937	239	1959	542	715
1938	239	1960	733	1001
		1961	1081	1364

Az adatokból kitűnik, hogy az NSzK. importja hatalmas fejlődésen ment keresztül, a második világháború előtti időnek kb. közel ötszörösére nőtt. Az 1952-es év 119 tonnájához képest 1961-re több mint 9-szeresre, azaz 1081 tonnára emelkedett. Jelentős ez a mintegy 50 millió főt kitevő piac és különösen, ha figyelembe vesszük, hogy a háború előtti 1 dkg-ról 3-4 dkg-ra nőtt az évi személyenkénti fogyasztás. Az NSzK-ban igen elterjedt az a nézet, ha a fűszerpaprikára gondolnak, akkor ezen kizárólag magyar fűszerpaprikát értenek. Nagyon helyesen a magyar külkereskedelmi szervek főzöbementatókon tanítják meg a német háziasszonyoknak a paprika helyes használatát.

Az NSzK. össz. fűszerpaprika importja.^{x/} tonnában, becslés/

1957	780
1958	900
1959	1000
1960	1000
1961	1500

Ha ezt a néhány szám adatot, összehozatalát és az oda irányuló

kivitelünket egybevetjük, kiderül, hogy összes szükségletének kb. 2/3, 3/4 részét Magyarországról importálja.

Egyesült Államok régi vásárlója a magyar fűszerpaprikának. A két világháború között, különösen a 30-as években a legnagyobb vásárló volt.

Az USA-ba irányuló magyar export.^{x/}
tonnában /országos/

1930	29,8	1935	185,7
1931	23,2	1936	539,9
1932	65,5	1937	1568,2
1933	371,4	1938	1559,9
1934	62,6	1939	1620,4
		1940	560,6

Tehát 11 év átlagát tekintve Magyarország 599 tonna fűszerpaprikát szállított az USA-ba. Különösen nagy mértékben exportáltunk az 1936-tól 1940-ig terjedő években, amikor összes fűszerpaprika exportunknak 50-60 százaléka az USA-ba ment. Ez a rendkívüli növekedés lényegében a spanyol polgárháború időszakára esett, amikor ugyanis a spanyol fűszerpaprika versenyével nem kellett megküzdeni.

Hazánk a felszabadulás utáni időkben is jelentős mennyiségeket szállít az USA-ba.

Exportunk alakulása^{xx/}
tonnában /országos/

1952	316,8	1957	32
1953	78,7	1958	729,3
1954	58,6	1959	820,9
1955	57,8	1960	820,2
1956	20	1961	719,8

x/

xx/

Ha a felszabadulás előtti 11 év, valamint az 1952-től számított 10 év átlagos export alakulását összevetjük, akkor azt látjuk, hogy csökkent

1930-1940 között évi átlagexport 599 to

1952-1961 " " " 364,4 to

az export. Azonban figyelembe kell venni, hogy az 1936-40-es évek közötti magas export a spanyol versenytárs kimaradásából fakadt, viszont az azt megelőző évek átlagexportja /6 év átlaga/ realisabb képet ad és ez csak 123 to. Ehhez képest az utóbbi tíz évben átlagosan háromszor többet, az utóbbi 5 évben pedig, amikor exportunk 7-800 to körül volt, 6-7-szer többet exportáltunk. Természetesen olyan körülmények között, amikor a spanyol fűszerpaprikával is versenyezni kellett. Az utóbbi években, 1958-1961 között, össz fűszerpaprika exportunk 20-25 százaléka ment az USA-ba, ami az össz fűszerpaprika behozatalunk kb. 20 százalékát teszi ki.

Az USA-ban a húsz- és konzervipar használja a fűszerpaprikát, azonban nem fűszerként, hanem festékanyagként. Így a magyar fűszerpaprika kiváló fűszerező tulajdonsága nem érvényesülhet. Az USA-ban kizárólag csipmentes csenőge és különleges őrlményeket szállítunk, amelyek 1 kgr-ja 4-4,5 gr. festékanyagot tartalmaznak. Ez igen magas követelmény és ebből a szempontból a spanyol fűszerpaprika jobb és ezért döntően azt választják. Az amerikai piacon kénytelenek vagyunk a spanyol versenytárshoz alkalmazkodni, mind minőség, mind ár tekintetében.

Ezen éles verseny ellenére jelentős eredményeket értünk el, mint az export adatokból kitűnik, különösen 1958 óta. Ez a hirtelen megnövekedés kapcsolatos azszal, hogy tudtunk nagy tömegű

fűszerpaprikát szállítani, azaz volt akkora szállítóképességünk, másrészt azsal kapcsolatos, hogy a magyar fűszerpaprika-ipar technológiája jelentős fejlődésen ment keresztül, jobb örleményeket tudunk előállítani, mint a spanyol ipar.

Rendkívül fontos tehát az USA piac megtartása, mert aránylag legnagyobb vásárlóink, valamint azért, mert értékes dollár devizához jutunk. Sajnos azonban az 1961 és az 1962-es években csökkent az exportunk a rossz termésű évek miatt, ugyanis többet vásároltak volna annál, mint amennyit szállítani tudtunk.

A fent említett legfőbb tőkés országokon kívül viszonylag állandóbb jellegű és jelentősebb vásárlóink még a következő országok: ^{x/}

A magyar fűszerpaprika-export néhány fontosabb tőkés országba, tonnában /országos./

Év	Anglia	Egyiptom	Hollandia	Franciaország	Svájc	Belgium
1952	-	35,2	10,2	9,7	8	4,3
1953	-	20,4	14	12	8,7	4
1954	2	10,2	21,7	10,4	14,6	4,8
1955	13,1	0,2	21,7	10,4	14,6	3,8
1956	12	187	16,2	26,6	6,8	3,3
1957	45	105,7	21,8	18,8	15	8,9
1958	66,1	5	27,4	69	15	9,3
1959	65,3	50,3	37,2	49	30	22
1960	58	96,9	38,3	49	18,2	60
1961	77,2	71,5	661	13	29	101

A táblázatból látható, hogy jelentősebb exportnövekedés az 1957-

58-as években következett be, aminek a mezőgazdaság helyesebb fejlesztése az oka. Ugyanakkor a táblázat megmutatja azt is, hogy milyen jelentős különbségek vannak a tőlünk vásárló országok között, USA, NSZK, Ausztria, legfőbb vásárlóink után messze elmaradnak ezek az országok.

Ezen országok között olyan volt gyarmattartó országok vannak, mint Anglia, Belgium, Franciaország, Hollandia. Ezen országok elvesztik vagy elvesztették gyarmati területeiket, amelyekből sok fűszerfélét is vásárolhattak. Ez úgy gondolom játszott bizonyos szerepet abban, hogy megnőtt ezen országokba irányuló exportunk, illetve a jövőben meg fog növekedni.

Összefoglalásul elmondhatjuk, hogy Csongrád megye zöldségexportja jelentős helyet foglal el országos exportunkban. Különösen kimelekedik hagymaexportunk és fűszerpaprikaexportunk. E cikkek exportja területén jelentős hagyományokkal rendelkezünk. Jelentős ez az export, mert nagyjából fejlettebb tőkés országok felé irányul és mint ilyen, fontos devizaforrás, igen keresett cikk. A nemzetközi munkamegosztás rendszerében mind a tőkés rendszer, mind pedig a szocialista rendszer viszonylatában jelentős szerepet tölthettek be ezek a cikkek, illetve ezután töltenek be. A szocialista nemzetközi mezőgazdasági jellegű munkamegosztásban Magyarország elsősorban aprómagvak, zöldségfélék és gyümölcsfélék termelésére specializálódik.

Az ilyen irányú specializálódásban megtaláljuk mi is a számításunkat, mert egy területegységről viszonylag sokkal nagyobb érték takarítható be, mint gabonatermelés esetén. A nagy

munkaigényességű zöldségfélék világpiacá áron számítva holdenként 3-400 dollár jövedelmet hoznak, szemben a gabonafélékkel, amelyek csak 60-80 dollárt. Egy-egy termelő kh-ként kb. 9-12000 Ft. összjövedelemre tesz szert. A gazdaságosság másik vonatkozása az, hogy mennyi belföldi forintért termelünk ki 1 dollár, vagy rubel devizát. Ezen a területen jelenleg az a helyzet, hogy 1 dollárdeviza kitermeléséhez hagyma viszonylatában 40-50 Ft ráfordításra van szükség. Ha azonban hagymaszedés gépesítése a szedés területén teljessé válik, akkor remény van arra, hogy ez a Ft. ráfordítás $\frac{2}{3}$ ára esetleg a felére fog csökkenni. Márpedig ez reális elképzelés, hiszen a gépesítéssel, valamint a termésátlag növelésével könnyen felére csökkenthető a Ft. ráfordítás. Valamivel kedvezőbb a helyzet a fűszerpaprika területén. A paprika feldolgozó vállalat értékesítéséből kiderül, hogy az utóbbi időkben kb. 1 dollár körül sikerült a fűszerpaprikát külföldön értékesíteni. A paprikafeldolgozó nyilvántartása azt mutatja, hogy 1 kg. fűszerpaprika termelési átlagára 25-27 Ft körül alakul. Tehát 1 dollár kitermeléséhez kb. 25-27 Ft. belföldi Ft. ráfordítás szükséges. Ezen mezőgazdasági cikk expertja különösen gazdaságos. Itt is jelentős lehetőség van a belföldi Ft. ráfordítás csökkentésére termésátlag növeléssel és gépesítés növelésével a szakemberek becslése alapján elérhető a 15-20 Ft.

Összefoglalva, igen fontos a zöldségtermelés fejlesztése, a tájkultúra kialakítása, kihasználása azokkal a lehetőségekkel, amelyekkel ez a vidék rendelkezik.

Felhasznált irodalom.

- 1./ A szocialista nemzetközi munkamegosztás alapelvei. /A nemzetközi Mezőgazdasági Szemle 1962. évi 4. sz. Különmelléklet./
- 2./ A. Smith: A nemzetek jóléte.
- 3./ D., Ricardó: A közgazdaság és az adózás alaptörvényei. /Magyar Közgazdasági Társaság. Budapest, 1940./
- 4./ Koródi József-Kovács Géza: Mezőgazdaságunk távlati fejlesztésének egyes kérdései. /Közigazdasági és Jogi, Budapest, 1961./
- 5./ Kiss Tibor: A szocialista országok gazdasági együttműködése. /Kossuth, 1961./
- 6./ Kiss Tibor: A nemzeti jövedelem és a külkereskedelem főbb összefüggése hazánkban. /Közigazdasági Szemle, 1957. VI. sz. 637. old./
- 7./ Liszt Frigyes: A politikai gazdaságtan nemzeti rendszere. /Magyar Közgazdasági Társaság, Budapest, 1940./
- 8./ A zöldésgtermelés helyzete Csongrád megyében. /Pártbizottsági jelentés./
- 9./ Vüsnä Torgovija. /Szófia 1962. 3. sz./
- 10./ Vüsnä Torpovija. /Szófia, 1962. 9. sz./
- 11./ Die Bodenkultur. /1958, Vien 11 band 1 sz./
- 12./ Kertészeti Akadémiai Napok Csongrád megyében. /Kert Szélő 1961. VIII. 5./
- 13./ A Csongrád megyei MTK belső használatu nyilvántartásai, adatai.
- 14./ A Szegedi Paprikafeldolgozó Vállalat belső használatu nyilvántartásai, adatai.
- 15./ Beke László: A mezőgazdaság átszervezése.